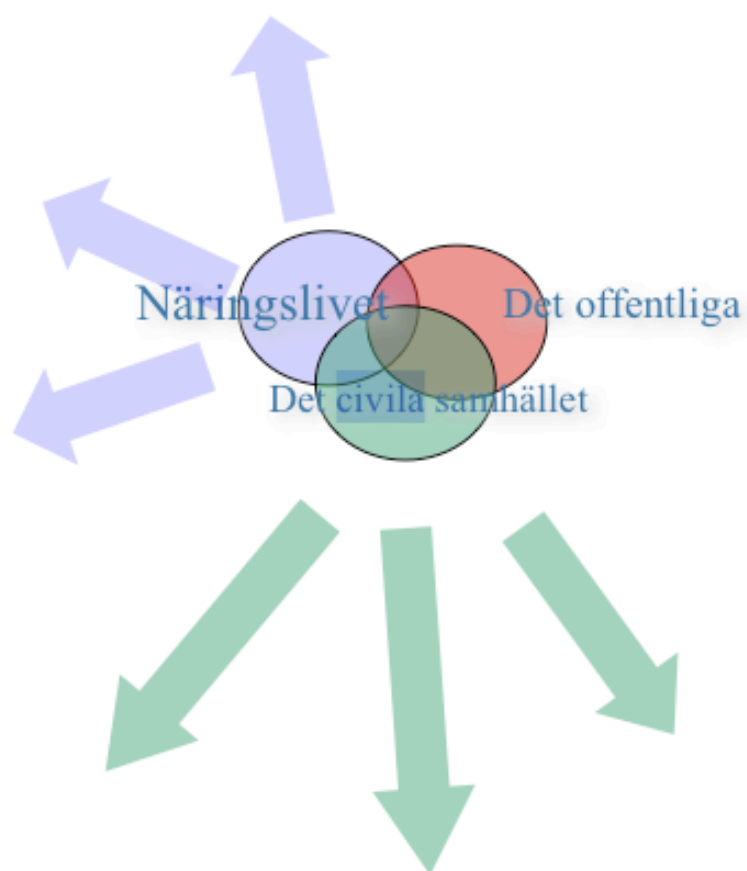


Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet i Västra Götalandsregionen

Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet i Västra Götalandsregionen



Sammanfattning

Det industriella samhällets kulturarv hör till vardagen. Det utgör en självklar del av vår lokala, regionala och nationella identitet. Att vidga arbetet med kulturarvsfrågorna till hembygdsrörelser, föreningslivet och till företag eller enskilda som vill ägna tid åt att bruka vårda och dokumentera detta kulturarv blir därmed en viktig kvalitet för det demokratiska samhället. Planen för det maritima och industriella kulturarvet föreslår insatser inom området genom breda partnerskap. Utvecklingsplanen knyter an till programmen Kraftkälla för medborgare och lärande, Barn och ungas kultur och Västra Götalandsregionens Maritima strategi.

Västra Götaland har ett unikt maritimt och industriellt kulturarv. Bevarande och utveckling av detta är en viktig del av regionens välfärd, såväl socialt som materiellt.

Engagemanget för detta kulturarv finns i samhällets egna museistrukturer, men också i stor utsträckning i frivilliga eller i privata sammanhang utanför Västra Götalandsregionens egna verksamhetsområden. Planen för det maritima och industriella kulturarvet syftar till att synliggöra hela potentialen i dessa kulturarv, öka den externa resurstillförseln inom området och att stimulera den fortsatta utvecklingen av detta genom breda partnerskap.

Kulturarvsområdets nätverk bildas företrädesvis i lokala samarbeten mellan aktörer av olika slag - föreningar, företag och individer - som hålls samman av att de verkar i lokala miljöer. Planen tar fasta på dessa krafter i det civila samhället och föreslår sätt att stödja fortsatt utveckling, i samspel med varandra och med samhällets expertresurser.

Under planeringsarbetets gång har en mängd intressanta kontakter och diskussioner uppstått, både med sitt ursprung i det offentliga förvaltningssystemet och i frivillig- eller företagssektorerna. Sammanlagt har ett 40-tal förslag lagts fram. Bland de viktigare frågorna kan nämnas:

- Behov av att fördjupa erfarenhetsgrunden för regionens arbete inom fältet, genom inventeringar, kartläggningar och analyser.
- Utveckla arbetsformer och principerna för finansieringen av partnerskap.
- Utveckla frågorna runt traditionssjöfartens behörighet, kopplat till sjöfartsnäringens framtidsfrågor.
- Utveckla maritima och varvshistoriska satsningar i Göteborg, Göta älv och regionens inre vattenvägar.
- Bygg upp en dokumentation om Västra Götalandsregionens industriella kulturarv med fokus på funktionella delområden.
- Lyft fram kulturarvets mjuka frågor – människorna och berättelserna - i samarbeten mellan föreningsliv, folkbildning och arkiv.
- Bygg upp heltäckande webbplatser – en maritim och en industrihistorisk.
- Skapa en överblick över finansieringsstrukturen inom området.
- Bygg upp en fond för kompletterande finansiering inom de maritima och industriella kulturarvsområdena.
- Verka för en översyn av behovet av statliga åtgärder inom området.
- Gör en översyn av frågor som rör jämställdhet, integration och funktionshinder inom området.

Förslag till

Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet i Västra Götalandsregionen

1. Nuläge och intentioner

1.1 Bakgrund

Västra Götalandsregionen har en påtagligt industriell karaktär. Regionen har ett kraftfullt och levande näringsliv och en rik maritim och industriell historia. Var för sig och gemensamt är dessa kulturarv sammanvävda med hur regionen som vi känner den som ett modernt samhälle växte fram.

Landskapet präglas till stor del av industrianläggningar, agrar småindustri, kanaler, hamnar, fyrar, fartyg, fiske, transportsystem och annat som vi förknippar med regionens ekonomiska bakgrund och fortlevnad. Nu och i framtiden har dessa företeelser en viktig roll som plattformar för ”det goda livet”.

När dessa föremål – som i en del fall är mycket komplexa och stora – helt eller till delvis mister sin roll i det ordinarie ekonomiska systemet uppstår kritiska frågor om hur man ska klara ett bevarande.

Det industriella och maritima kulturarvet är till stora delar inte av en sådan art att det på ett meningsfullt sätt kan inordnas i de befintliga museerna. Uppgiften kräver arbetssätt som går utanför kultursektorns och det samhällsbaserade förvaltningssystemets traditionella ramar och resurser.

Några av de viktigaste skälen till detta är att specialistkunskaperna och förmågan att skapa bärkraftiga finansierings- och driftsformer främst finns, eller går att uppåda, utanför det samhällsbaserade kulturområdet. Ett annat skäl är att företeelserna i hög grad bärs upp av människors intresse. Inslaget av frivillig- och ungdomsinsatser är därför stort.

Förmågan att driva sådana strukturer kan sällan föras över till offentliga institutioner. Vad som behövs är i stället ett samspel mellan de som lever i den maritima och industriella vardagen och samhällets olika resurser. Medborgaren blir producent och förvaltare, inte enbart konsument eller besökare.

Därmed vänds delvis initiativet. Den institutionella världens experter blir utifrån ett sådant synsätt en resursbank för de aktörer ute i samhället som arbetar med att levandegöra kulturarvet utifrån sina egna utgångspunkter och ramar; människor som har ett levande intresse för kulturarvet och samarbeten som drivs av den egna lusten. Närheten och förmånen att få verka på en viss plats, i ett lokalt socialt sammanhang, är en viktig resurs för att fånga upp dessa drivkrafter.

Det som skapas genom stort personligt intresse väcker också intresse. Kulturarvsfrågorna blir därmed viktiga, inte enbart som lokala verksamhetsmiljöer, utan även som draglok för turism och besöksnäring. Det maritima och industriella kulturarvet blir på så sätt en påtaglig tillgång för tillväxten. Man brukar säga att en stor del av kulturturismen vilar på kulturarvsbaserade besöksmål och i vid bemärkelse på de historiska och nutida socio- ekonomiska sammanhang som dessa har sitt ursprung i.

Mycket av föreningslivets och frivilligrörelsens arbete med kulturarvet har vuxit fram spontant. Samhället har i första hand sett som sin roll att verka i områden som finansieras och drivs inom den egna organisationen. I viss mån har man till detta fogat en uppdragsverksamhet där enskilda, oftast ideella, organisationer får ett eget ansvar inom avgränsade och specialiserade verksamhetsområden.

Vi står nu inför ytterligare ett steg. I den föreliggande planen syftar Västra Götalandsregionen till att utveckla ett instrument för att synliggöra och lyfta fram hela potentialen i de båda kulturarvsområdena, det maritima och det industriella.

Detta ska ske genom att former för breda och långsiktiga samarbeten mellan olika samhällsorgan och intressenter i näringslivet eller i det civila samhället skapas. Syftet med utvecklingsplanen är att föreslå och etablera en struktur för ett sådant genomförande.

1.2 Västra Götalands maritima och industriella kulturarvslandskap

Det maritima och industriella kulturarvet binder sedan hundratals år samman regionen i intimt sammanflätade sociala och tekniska strukturer som är uppbyggda under generationer av arbete, runt energitillgångar, transportsystem och andra lokalt bundna, specifika förutsättningar för ekonomisk verksamhet.

När Göteborg grundades på 1600-talet blev staden med sitt goda läge vid Göta älvs mynning en västerhavsinriktad växlingspunkt mellan Västra Götalands inland, Sverige och omvärlden. Inlandets sjövägar var en avgörande förutsättning för en framväxande industriell ekonomi. Nya strukturer formades utifrån särdrag och styrkefaktorer som vår moderna industri till del fortfarande bygger vidare på.

Råvarorna producerades i det väst- och mellansvenska upplandet och transporterades ut på vattenvägarna. Varven producerade fraktkapacitet och knöt på ett naturligt sätt samman industrin och sjöfarten. Den kraft- och råvarubaserade tyngre industrin lokaliserade sig med närhet till dessa transportstrukturer. Fiske och sjöfart utvecklades längs kusterna. Textilindustri och innovationer inom handelsområdet växte upp i anslutning till Sjuhäradsbygden och gränshandeln med Danmark. Senare blev uppbyggnaden av järnvägs- och vägnäten en dominerande lokaliseringfaktor.

Detta axplock av regionalekonomiska utgångspunkter bildar en relativt väl utforskad och beskriven referensram, som utvecklingsplanen syftar till att bygga vidare på.

Näringarna har i alla tider sökt sig till eller skapat funktionella sammanhang, där både de externa och de interna förutsättningarna för att bygga upp konkurrenskraftiga och högt specialiserade verksamheter är som bäst. Ofta beskriver man sådana produktspecifika, sammanlänkade strukturer som har en tydlig territoriell dimension med begreppet ”kluster”. Detta indikerar ett synsätt som mer fokuserar på hur olika funktioner hänger samman och stödjer varandra inom ett funktionellt territorium, än på utvecklingen inom enskilda branscher.

Tankarna i planen utgår från att identifiera sådana ställen, platser, eller lokala sammanhang som skiljer ut sig genom sina historiskt utvecklade, naturliga och rikt sammansatta förutsättningar. Planens inriktning skiljer sig därmed från sådana planeringsinsatser som fokuserar på verksamhet inom avgränsade förvaltningsområden eller sektorer, oavsett var i Västra Götalands geografi den bedrivs.

Specifika platser och miljöer ses i det här sammanhanget som viktiga kristallisationspunkter för olika nätverk och samarbeten. ”Samverkan inom ett snävt geografiskt område mellan olika typer av aktörer blir [därmed] av större betydelse än en sammanlänkning av likartade intressen i en större geografi”, skriver länsstyrelsen i sitt remissvar på programmet.

Förståelsen för dessa geografiska strukturer behöver fördjupas. Mönster och rumsliga relationer behöver tydliggöras och vidareutvecklas.

1.3 Aktörer inom det maritima kulturarvsområdet

Arbetet med det maritima och industriella kulturarvet bedrivs på flera händer i regionen. Till stor del är det frivilligbaserat.

Bland de viktigare samhällsdrivna aktörerna finns Göteborgs kommuns och Västra Götalandsregionens olika museer – de senare organisatoriskt samlade i Västarvet. I övrigt bedrivs museiverksamhet med anknytning till området i många kommuner i regionen.

Arkiven, biblioteken och museerna utgör tillsammans den offentliga basen för våra studier av kulturarvet. Det finns en imponerande mängd arkiv i Västra Götaland. Det statliga Landsarkivet har betydande samlingar, liksom Regionarkivet och alla de kommunala arkiven. En viktig del av arkivväsendet i regionen är Förenings/Folkrörelsearkiven som förvaltar och tillgängliggör stora mängder arkivmaterial från föreningslivet, som i haft stor betydelse för industrialiseringen av landet. Det omfattande nätverket av bibliotek i regionen, statliga, kommunala och privata, är på motsvarande sätt en grundförutsättning för studier av kulturarvet.

Insatserna i det civila samhället utanför den samhällsorganiserade sektorn, är mycket omfattande. Inom det maritima området är intresset starkt knutet till fartygen, men också till sjöfartens olika tekniska miljöer, såsom fyrar och sjömärken, kanaler, hamnar och varv.

Det stora nätverket av frivilligaktörer spänner över breda fält. Många föreningar är uppbyggda runt det gemensamma intresset för enskilda skutor, ångfartyg eller seglande ungdomsverksamhet, längs kusterna, i kanalerna och i våra sjöar. Stora och viktiga områden kretsar kring de immateriella frågorna – sägner, sjömansliv, rederiernas och fartygens historia, och mycket annat.

De stora aktörerna Maritiman, Ostindiefararen Götheborg och i någon mån Fall- och slussområdet i Trollhättan representerar en speciell kategori. De utgör konstellationer som kan ses som exempel på en utveckling av kulturarvssektorn mot partnerskap där stora och etablerade aktörer har tunga roller tillsammans med frivilligrörelser och föreningar.

På www.sjofartenivast.se pågår ett försök att skapa en heltäckande bild av den maritima kulturarvssektorns stora intresseområde.

1.4 Aktörer inom det industriella kulturarvsområdet

Inom den offentliga sektorn verkar Regionens museiorganisation Västarvet och flera kommuner med egen museiverksamhet.

Med sin bas i föreningslivet är hembygdsrörelsen en dominerande aktör. Man har upp emot 100 000 medlemmar i mer än 500 föreningar.

Den stora mängden arbetslivsmuseer berättar om lokal historia, teknisk utveckling och arbetslivets förändring. De är ofta placerade i autentiska industrimiljöer. I dag finns det drygt 100 arbetslivsmuseer i Västra Götalandsregionen och ca 1 300 i hela Sverige.

Arbetslivsmuseerna i Västra Götalandsregionen har flera tusen medlemmar. Västra Götalandsregionen har givit Repslagaremuseet i Älvängen i särskilt uppdrag att som regional representant för den rikstäckande organisationen ArbetSam, samordna arbetslivsmuseerna på distriktsplanet.

En stor och viktig del av kulturarvsfrågorna ägs av företagen, som i många fall ser industrisamhällets både särpräglade och kostnadseffektiva anläggningar eller byggnader som en del av sin konkurrensförmåga.

Västarvet, Textilmuseet i Borås, stiftelsen Innovatum i Trollhättan och Repslagaremuseet i Älvängen har regionala uppdrag att arbeta med de civila aktörerna inom det industriella kulturarvsområdet. Man ser sig som ett industrihistoriskt nätverk som arbetar mot att skapa en bättre översikt och en förstärkt samverkan inom hela fältet. Webbplatsen www.industrihistoria.se är ett exempel på det arbete som bedrivs för att samla ihop en del av detta stora område.

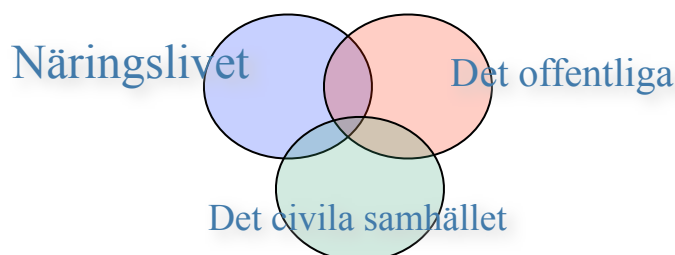


Fig: Intressenter inom det maritima och industrihistoriska kulturarvsområdet.

1.5 Intentioner

Planen har som överordnad inriktning att se det maritima och industriella kulturarvet som en del i regional utveckling.

Intentionen är att synliggöra och aktivera det civila samhällets aktörer – frivilligsektorn, företagen, föreningarna, de engagerade enskilda människorna – att initiera ett brett och offensivt arbete i samspel mellan dessa och de offentliga institutionerna och att skapa förstärkning genom att knyta an till miljöer eller platser med stark maritim eller industrihistorisk identitet.

Ett led i ett sådant synliggörande torde vara att försöka skapa en bild av sektorns storlek och tillväxtförutsättningar.

De skattefinansierade insatser som riktar sig mot det industriella och maritima kulturarvet är välkända och konstanta över tid. Möjligheterna att växa är försumbara. Om sektorn ska expanderas i väsentlig grad måste detta i stället främst ske genom att frivillig- och företagssektorns omfattande dolda insatser lyfts fram och utnyttjas som hävstänger för att tillföra nya resurser. Inom frivilligsektorn plöjs mycket omfattande arbetsinsatser ner i olika objekt. Men knappast några försök har gjorts att uppskatta det samlade ekonomiska värdet av dessa insatser, eller att lägga samman dem med den offentligt finansierade verksamheten till en större bild.

Företagen ser i förekommande fall sina insatser som kommersiella aktiviteter, som inte visas i termer av kulturarvsinsatser. Ett bra exempel på detta är Göta Kanalbolags linjetrafik med historiska fartyg.

Utvecklingsplanen för de maritima och industriella kulturarvsområdena syftar till att föreslå arbetsätt som inte bara gör ett sådant synliggörande möjligt, utan också föreslår vägar att stärka området och öka resurserna. Detta ska ske genom att partnerskap som spänner över de tre sektorerna – näringslivet, det offentliga och frivilligrörelserna – gemensamt skapar resurser och tar ansvar för genomförandet i konkreta utvecklingsprojekt.

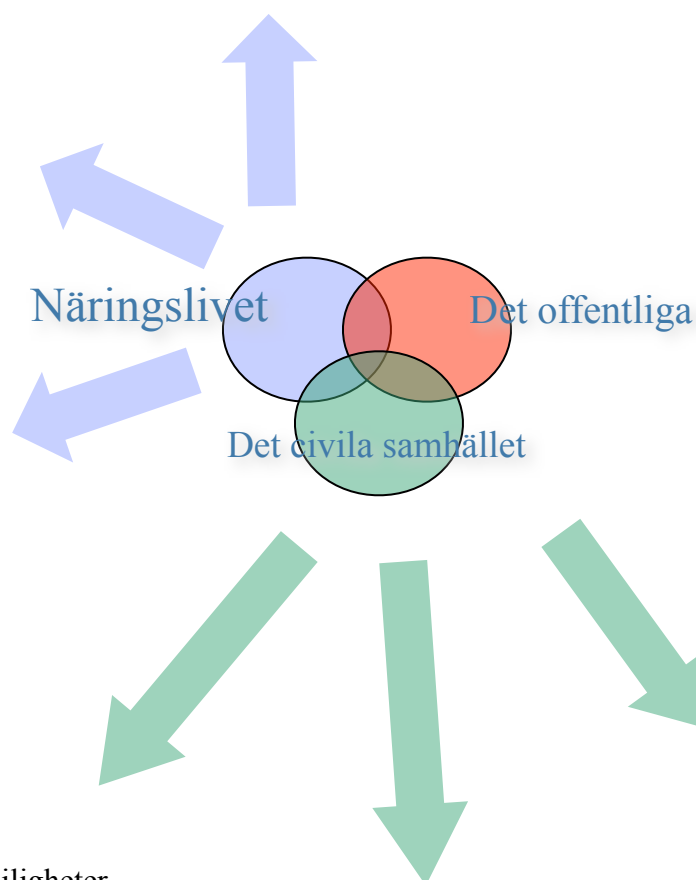


Fig: Tillväxtmöjligheter

2. Regionens roll

2.1 Planeringsuppdraget

Beredningsgruppen för kultur har sedan 2003 i olika sammanhang och på olika sätt initierat och deltagit i aktiviteter som syftar till utveckling av möjligheterna att arbeta med det maritima- och industriella kulturarvet i regionen.

Tillsammans med Kulturnämnden har Beredningsgruppen valt att starta en planprocess inom området som prövar om metoderna inom den strategiska näringslivsplaneringen kan göras tillämpliga på kulturarvsområdet. Skälet till att man ser sådana paralleller är att kulturarvsområdet, i likhet med den strategiska näringslivsplaneringen, är ett fält där nätverk av externa aktörer utanför regionorganisationen har en central roll.

För arbetet svarade grupp inom regionens Kultursekretariat, förstärkt med externa resurser. Kulturnämndens presidium har varit ledningsgrupp för planeringsarbetet.

Genomförandet av planen ses som ett långsiktigt, rullande arbete som successivt involverar allt fler aktörer, i en allt större mångfald av insatsområden.

Ett inledande skede av planprocessen förslås omfatta en treårig försöksperiod 2008 – 2010. Målet är att planprocessen under denna period ska leda till igångsättning av ett antal satsningsområden, som sedan blir riktninggivande för det fortsatta arbetet.

Satsningsområdena ska företrädesvis lyfta fram karaktäristiska, intresseväckande och utvecklingsbara miljöer i regionen, som är meningsbärande både sedda ur ett kulturarvsperspektiv och från ett regionutvecklingsperspektiv. De ska präglas av ett brett samarbete mellan olika slags aktörer och ge som resultat stärkta sociala sammanhang, robusta lokala miljöer, igångsatta lärande processer, och synliga kulturarvsbaserade destinationer.

2.2 Utgångspunkter

Uppdraget vilar på förarbeten som har utförts under många år. Utgångspunkterna redovisas mer utförligt i det programdokument från augusti 2007 som föregick sammanställningen av planen (bilaga 2).

En viktig inspirationskälla för planarbetet har varit utredningen *Frågor till det industriella samhället (SOU 1999:18)*. I denna slås fast att kulturarvsperspektivet ses om en viktig kvalitet för att vitalisera och utveckla det demokratiska samhället. Man menar att arbetsfältet måste vidgas till att utöver de offentligt finansierade verksamheterna även omfatta hembygdsrörelser, arbetslivsmuseer och alla andra som ägnar tid åt att bruka, vårda och dokumentera vårt kulturarv. Svenskt Näringsliv vill i en kommentar till utredningen foga en påminnelse om ett ”bortglömt” industrihistoriskt perspektiv, nämligen entreprenörernas – *De lyfte landet – en berättelse om svenska entreprenörer (2002)*.

Också i Västra Götalandsregionens egna förarbeten understryks behovet av ett nytt synsätt inom de maritima och industrihistoriska kulturarvsområdena. I utredningen *Maritimt i Väst (2005)* fördes bland annat tanken fram att det behövs ett mycket mer strukturerat beslutsfattande från det allmänna, för att fullt ut stödja och ta till vara drivkrafter, resurser, förmågor och vilja i det civila samhället.

I det följande utredningsarbetet *Maritimt och industrihistoriskt kulturarv i Västra Götaland (2007)* var en av slutsatserna att målet med planeringsarbetet bör vara att ge möjligheter för många att vara medskapare i olika maritima- och industrihistoriskt relaterade processer. Man föreslog att det fortsatta arbetet skulle bedrivas utifrån en helhetssyn, där samverkande krafter kan stödja och stärka sådana lokala initiativ som förmår bedriva regionala utvecklingsfrågor i nätverksform. Kompetens inom olika aktörsfält skulle tas tillvara genom en utökad samverkan mellan externa aktörer och olika offentliga institutioner.

Den föreliggande planen tar sikte på att föreslå en inriktning för det maritima och industriella kulturarvsarbetet som tillfredsställer behov och synpunkter som förs fram i dessa arbeten.

2.3 Relationen till andra program och planer

Programmet för det maritima och industriella kulturarvet utvecklades integrerat med Kultursekretariatets arbete med programmen ”Lust att lära - kulturen som kraftkälla för det livslånga lärandet” och programmet ”Barns och Ungas kultur”. Den föreliggande planen möter på flera punkter ambitioner och mål i dessa program.

Verksamheter som utgår från föremål, teknikområden och berättelser med sitt ursprung i de maritima och industriella kulturarven inbegriper vitt skilda kunskaps- och intresseområden. De skapar arenor för samverkan som vänder sig till gammal och ung, till människor som vill förstå sina rötter, likväl som till nyinflyttade som vill lära sig mer om sin nya hembygd. Kulturarvsområdet erbjuder en påtaglighet i föremål, miljöer och intresseområden som stödjer och kompletterar ambitionerna i de båda andra programmen.

Sett från det omvända perspektivet bidrar Lust att lära och programmet för barn och unga med process- och lärandekvaliteter som är eftersträvansvärda och som behöver förstärkas inom de maritima och industriella kulturarvsområdena.

Under våren 2008 har Regionala utvecklingsnämnden antagit ett förslag till ”Maritim strategi för Västra Götaland”. Programmet syftar till att samla aktörer inom den maritima sektorn till en gemensam målbild och vision för utvecklingen inom det maritima området. Visionen är att ”Västsvrige skall vara en av Europas ledande maritima regioner med lösningar inriktade på innovation och miljöanpassad tillväxt”.

I strategidokumentet konstateras att det enbart i Göteborgsregionens sjöfartskluster finns 25 000 sysselsatta. Läger man till detta relaterade branscher kan man enligt en studie utförd av Internationella Handelshögskolan i Jönköping dra slutsatsen att det finns mer än 50 000 sysselsatta i hela den maritima sektorn i Västra Götaland. Enbart båtturismen i Bohuslän, som i allt väsentligt är natur- och kulturarvsrelaterad, omsätter 5,4 miljarder kronor, vilket motsvarar ca 4 500 årsarbeten.

Dessa näringar lever i modern form med sitt kulturarv. Kulturarvet ses här som en gränslös resurs och kunskapsbank för utveckling och nyskapande. Regionens starka historiska maritima identitet ligger också till grund för mycket av engagemanget i framtidsfrågorna när det gäller miljö, det maritima näringslivet och kunskaper kring havet.

Kulturarvsområdet pekas i den Maritima strategin ut som en viktig kvalitet för att bevara och utveckla Västra Götalands maritima identiteter. Det är av största vikt att en konstruktiv samverkan etableras mellan detta insatsområde och insatserna inom det maritima och industriella kulturarvet.

2.4 Västra Götalandsregionens arbete med det maritima och industriella kulturarvet

Arbetet med en utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet sattes igång våren 2007. Inriktningen lades ut i flera möten och diskussioner med olika aktörsgrupper inom såväl samhällsorganisationen som inom föreningslivet och frivilligrörelsen.

I ett programdokument föreslogs en tankemodell för hur regionen långsiktigt kan ta sig an utvecklingsarbetet inom de båda kulturarvsområdena. Detta material skickades ut på en bred remiss augusti 2007 - januari 2008.

Under remisstiden genomfördes fortsatta avstämningsmöten och idéseminarier med intressenter och aktiva inom området. Sammanlagt diskuterades planeringsarbetet i 10 avstämningsseminarier med över 200 deltagare.

Mer än 40 remissvar kom in. De bedömdes som konstruktiva och hållna i en positiv anda. I remissvaren och nätverksträffarna välkomnade man överlag tanken att Västra Götalandsregionen lägger upp det fortsatta arbetet med det maritima och industriella kulturarvet efter de riktlinjer som föreslogs i programdokumentet.

Ett 40-tal projekt och utvecklingsidéer dokumenterades under processen. Dessa idéer ligger till grund för förslagen i planens diskussion om strategi och genomförande.

Utvecklingsplanen grundar sig på det samlade materialet i programtexten, remissvar och tankar eller idéer som har kommit fram i seminarier och möten under processen.

Avsikten med planen är att över tid stödja en mångfald av initiativ som utvecklar kulturarvsområdet i Västra Götalandsregionen, både i förhållande till existerande satsningar och genom nya.

Planen syftar inte till att ge en aktualiserad heltäckande bild av aktörskretsen inom de båda kulturarvsområdena. Tillgång till sådant underlagsmaterial, som i viss mån beskriver aktörerna, finns i de båda föregående utredningarna och via de båda portalerna www.industrihistoria.se och www.sjofartenivast.se

Planen gör inte heller anspråk på att ha fångat upp samtliga de ansatser till intressanta initiativ som pågår ute i regionen. Detta får den fortsatta genomförandeprocessen ge. Däremot lyfter den fram en del goda exempel på angelägna eller möjliga samarbeten som bör prövas.

Därmed markeras ambitionen att planen ska tjäna som en inspirationskälla för människor som vill utveckla sitt intresse för det maritima och industriella kulturarvsområdet, som vill tänka nytt och vågar ta klivet in i nya och tidigare oprövade samverkansformer.

Planen avslutas med att redovisa de konkreta verksamhetsidéer som har kommit upp via remissvar och seminarier under arbetets gång. Ur detta material särskiljs några särskilt

angelägna insatser, som bör genomföras med hög prioritet. Slutligen redovisas ett förslag till struktur för den fortsatta organisationen av arbetet.

3. Genomförande

3.1 Prioriteringar

Samarbeten runt kulturarvet ses som en viktig funktion för profilering, lärande och identitetsbildning. Ambitionen i planen är att stärka kulturarvsaspekterna som utvecklingsfaktor i alla delar av regionen.

Fokus i planen är på:

- Kulturarvet som en del av regionens övergripande tillväxtstrategi.
- Kulturarv och näringslivsutveckling.
- Kulturarvsarbete som utnyttjar den mångkulturella potentialen i regionen och som har förmåga att integrera olika etniska grupper i ett gemensamt arbete.
- Kulturarvsarbete utifrån ett genusperspektiv.
- Kulturarvsarbete som överbryggare mellan generationer.
- Kulturarvet som besöksnäring.
- Sambandet mellan kulturarv och natur.

3.2 Genomförande – process

Genomförandet ska ske i en process som speglar hela bredden i Västra Götalandsregionens maritima och industriella kulturarv.

Västra Götalandsregionens ambition är att verka som pådrivare och tillrättaläggare för nya lösningar och konstellationer. Genom att agera som koordinator, samarbetspartner och ekonomisk bidragsgivare med syfte att utveckla civila partnerskap understryks rollen som utvecklingsaktör.

De partnerskap som eftersträvas föreslås ha en sådan inriktning att de åstadkommer direkta och önskvärda effekter, inte enbart inom vars och ens ordinarie förvaltnings- eller verksamhetsområde, utan också i nya dimensioner som uppstår i skärningspunkten mellan olika organisatoriska miljöer.

Partnerskap kan bestå av samarbeten mellan regionägda eller externa kulturaktörer, kommuner, företag, institutioner, organisationer, föreningar eller enskilda intresserade individer. De regleras genom samarbetsavtal mellan regionen å ena sidan och de utförande parterna å den andra sidan.

Genom Västra Götalandsregionens omfattande internationella nätverk ska de lokala insatsområdena knytas in i ett europeiskt och internationellt sammanhang.

3.3 Aktörer - befintlig struktur

Regionens arbete med det industriella kulturarvsområdet baserar sig i nuläget på samarbetet mellan Västarvets museiorganisationer Forsvik och Textilmuseet i Borås samt Innovatum i Trollhättan. Aktörerna har var för sig arbetat länge med frågorna. Strävan är nu att genom ett ökat fokus på externa aktörer skapa en mer heltäckande bild.

När det gäller de maritima frågorna är fältet mer rörligt och därmed också svårångat. Å ena sidan finns det en mycket stor medvetenhet om vilka aktörer som rör sig inom sektorn. Det finns också en gryende struktur för samverkan. Å andra sidan har man inte ännu kommit hela vägen i ansträngningarna att formera ett mer heltäckande samarbete. Även här pågår ett organiseringsarbete som syftar till att samla ihop och synliggöra fältet.

3.4 Partnerskap – den nya aktörsstrukturen

Bevarande och utveckling av industri- och maritimhistoriska miljöer är att betrakta som mycket komplex uppgift. Samverkande resurser krävs för att riktigt stora föremål som fartyg, varv, industrianläggningar eller kanalverk ska kunna bevaras. Lösningen ligger ofta i att mobilisera krafter från flera olika håll. Nya möjligheter gestaltas i gemensam handling. Nya resurser identifieras och kan tillföras.

När flera parter blir inblandade griper uppgiften över olika verksamhetskulturer och intresseinriktningar. Man brukar säga att ett gemensamt fokus och resultatmål – ett effektinriktat synsätt - är förutsättningen för att samarbetet ska bli framgångsrikt. En sådan förmåga att förstå samarbeten i termer av vad som ska åstadkommas formas i tidiga skeden, bekräftas i samband med beställning och finansiering av en insats, och följs upp i samband med utvärdering.

Förmågan att genomföra arbetet är beroende av att parterna känner varandra, att det finns ett socialt kitt och ett förtroendekapital. Sådana förutsättningar brukar hänga samman med att man verkar i samma trakt och att man under lång tid har byggt upp en förståelse för varandras traditioner, kunskaper och livsvillkor.

Västra Götalandsregionen har inom andra verksamhetssektorer en väl upparbetad förmåga att agera som delfinansiär, beställare och kravställare i sådana partsammansatta utvecklingssituationer. Planen siktar på att föra över denna kunskap, och tillämpa den på det maritima och industriella kulturarvet.

4. Vision

Arbetet med det maritima och industriella kulturarvet ska utgå från barrärbrytande målsättningar som har förmåga att synliggöra verksamheternas och platsernas särdrag.

Det maritima och industriella kulturarvet ska utnyttjas som ett aktivt medel för:

- Att ge regionen synliga kulturarvssammanhang med hög kvalitet, baserade på lokala förutsättningar och utgångspunkter.
- Att med kulturarvet som medel sätta ljuset på Västra Götalandsregionen, också utanför regionens och landets gränser.
- Att ge arenor som stödjer både skapande och förmedling av kulturarvsupplevelser.
- Att bidra till att människor får uttrycka sin egenart.
- Att bidra till att människor utvecklar gemenskap och samförstånd.

5 Mål

Planens överordnade ambition är att se kulturarvsfrågorna som en bland flera regionala utvecklingsfaktorer. Detta ska åstadkommas genom en samverkan som understödjer lärande processer, bevarandenaspekter, kulturarvet som näring och kulturarvet som besöksmål.

Målet är att det maritima och industriella kulturarvet ska bli ett centralt redskap för regionens fortsatta utveckling, att säkra livskraftiga lokalsamhällen och att skapa hög livskvalitet.

Intentionen är att synliggöra och aktivera det civila samhällets aktörer – frivilligsektorn, företagen, föreningarna, de engagerade människorna - och att initiera ett brett samspel mellan dessa och de offentliga institutionernas expertresurser.

Arbetet med kulturarvsfrågorna ska komma alla till nytta genom tillgång till ny kunskap, erfarenheter från andra fält och möjligheter till lärande.

6 Strategi

Målen ska uppnås genom att samarbetet mellan kulturarvsaktörerna i regionen ökas, att nätverk utvecklas på tvärs mellan olika institutioner, organisationer och aktörer, samt att det skapas samarbetskultur och mötesplatser som förenar människor som är verksamma inom det maritima och industriella kulturarvsområdet oavsett kön, ålder eller bakgrund.

Strategin utgår från att identifiera sådana ställen, platser eller lokala sammanhang som har unika kvaliteter genom en kombination av historiskt utvecklade förutsättningar och drivande/intresserade människor, föreningar, företag och organisationer.

Satsningsområdena ska företrädesvis lyfta fram karaktäristiska, intresseväckande och utvecklingsbara miljöer som är meningsfulla både sedda ur ett kulturarvsperspektiv och ett regionutvecklingsperspektiv.

Överblickbara geografiska områden ses som viktiga kristallisationspunkter för olika nätverk och samarbeten. Förståelse för sådana kulturarvsbaserade ekonomiskt- historiska sammanhang behöver fördjupas.

Frivillig- och företagssektorns omfattande dolda insatser lyfts fram och utnyttjas som hävstänger för att tillföra nya resurser. Partnerskap mellan det offentliga, det civila samhällets aktörer och företagen understöds. Partnerskap som beviljas medel inom ramen för programmet ska ha en sådan inriktning att de åstadkommer direkta och önskvärda effekter som utgör ett tillägg utanför de ordinarie verksamhetsområdena.

Västra Götalandsregionen ska verka som pådrivare och tillrättaläggare för nya lösningar och konstellationer genom att agera som koordinator, samarbetspartner och ekonomisk bidragsgivare.

De maritima och industriehistoriska frågorna ska ligga till grund för ett engagemang för framtidsfrågor när det gäller miljö, näringsliv och lärande.

Satsningar inom det maritima och industriehistoriska fältet ska sträva efter att etablera samband med programmet ”Lust att lära - kulturen som kraftkälla för det livslånga lärandet”, med programmet för Barn och ungdomars kultur och med programmet för den Maritima strategin för Västra Götalandsregionen.

7 Förslag

I planeringsprocessen har ett stort antal förslag och idéer förts fram. Förslagen redovisas i bilagor till planen. De representerar en stor bredd och kan närmast ses som en katalog över anmälda intressen.

Förslagen behandlar i stora drag tre perspektiv:

- Förslag om hur regionen som huvudman för planen ska tillämpa materialet
- Förslag till generella, regionövergripande insatser inom det maritima och industriella kulturarvsområdet.
- Förslag till geografiskt specifika samarbeten.

I det följande sammanfattas några av de viktigaste frågeställningarna. En prioritering av idéerna torde bli en betydande uppgift för Västra Götalandsregionens politiska församlingar och de genomförande parterna under planens första period 2008-2010.

Arbetsformer

- Etablera en gruppering som ansvarar för genomförande-processen. Skapa lärande strukturer genom fokus-seminarier på olika platser i regionen.
- Utveckla erfarenhetsgrunden genom inventeringar och sammanställningar som visar på miljöer, samband och partnerskap. Skapa exempel.
- Utveckla principerna för hur Västra Götalandsregionen ska agera i samspel med partnerskapen.
- Skapa en samordning mellan olika huvudmän inom kulturarvsområdet och bygg upp lätt tillgängliga former för kontakter mellan föreningar.
- Utveckla två centrala nätverk - ett industrihistoriskt och ett maritimt – till huvudaktörer inom den civila sektorn.
- Vidareutveckla internationella samarbeten och kopplingar till EU.

Maritima miljöer

- Starta ett initiativ på nationell nivå för att lösa traditionssjöfartens behörighetsfrågor. Knyt an till sjöfartsnäringsens framtidsfrågor och rekryteringsbehov. Undersök möjligheterna till en specialinriktad utbildning.
- Lyft fram handelssjöfartens historiska och nutida roll för Sveriges och Västra Götalands internationella konkurrenskraft. Initiera ett dokumentationsarbete om näringens, sjöfolkens och varvens historia.
- Starta en arbetsgrupp som vidareutvecklar idéerna om en Sjögård i Göteborg gemensamt med lokala och nationella intressenter. Knyt an till tankarna om polycentriskt Fartygsvärnscenter längs kusten, de inre vattenlederna och de större sjöarna. Knyt ihop med kustzonplaneringen för Bohuslän, den maritima utvecklingsstrategin för Vänern och ”kustens överskottsbyggnader”.
- Skapa en struktur som möjliggör att man integrerar funktionerna i levande kommersiella varvsmiljöer med ett besökscentrum och varvsmuseum. Skapa en certifieringsrutin för varv som kan ingå i en sådan struktur.
- Trygga kompetensen inom varvssektorn genom utbildningar i äldre utrotningshotade hantverk.
- Bjud in de olika aktörerna längs regionens inre vattenvägar i en process som syftar till att gemensamt utveckla en maritim och industrihistorisk besöks- och upplevelseprofil.

- Involvera det maritima och industriehistoriska perspektivet med Hembygds- och kustföreningar.

Industriarvets miljöer

- Dokumentera Västra Götalandsregionens industriella kulturarv i samarbete med universitet och högskolor.
- Skapa en lättillgänglig och internationellt kommunikerbar beskrivningsform som också knyter an till nutida synsätt inom regionutveckling.
- Skapa en rumsligt inriktad beskrivningsstruktur för industriehistoriska utvecklingsmiljöer.
- Koppla samman industriehistoria med utvecklingen av järnvägarna och inlandets maritima transportstrukturer.
- Se över behovet av en dokumentationsstrategi för den moderna industrin, till exempel processindustrin, pappersindustrin och fordonsindustrin.
- Undersök möjligheterna att gestalta sammanhängande erbjudanden genom att bygga besöksslingor som kopplar samman intressanta besöksmål. Utnyttja kulturarvets egna transportmedel.

Lärande och kommunikation

- Samla upp arkivfrågorna i ett helhetsgrepp genom ett samarbete mellan flera parter. Etablera en aktiv medverkan från bildningsförbund och föreningar.
- Lyft fram de ”mjuka” frågorna – berättelser om människor, miljöer, föremål, platser, entreprenörer och företag.
- Skapa en form för att involvera det maritima och industriehistoriska kulturarvet i skolornas, folkhögskolornas och bildningsförbundens pedagogik. Utveckla metoder i samverkan med universitet och högskolor.
- Hjälpa föreningarna att utveckla pedagogiska format.
- Utveckla bibliotekens roll som kunskapsförmedlande kontaktpunkter.
- Stimulera intresset för kulturarvsarbetet bland nya grupper - unga, invandrare, kvinnor, m.fl.

- Vidareutveckla de äldres engagemang, till ömsesidig nytta och glädje för kulturarvet och för äldrevården.
- Stöd intresset bland teatrarna att sätta upp kulturarvsrelaterade föreställningar.
- Understöd kulturevenemang i det maritima och industriella kulturarvets miljöer.

Media och Webb

- Bygg upp heltäckande webbplatser för de maritima och industriehistoriska kulturarvsområdena som också innehåller praktiska funktioner, som till exempel samordnad information om öppettider, bokningar mm.
- Skapa en lättillgänglig internetbaserad form för presentation av hela kulturarvssektorn, med kontaktforum för föreningar, bild- och filmdatabaser mm.
- Kommunicera kulturarvet via ”produktplacering” i film- och TV-produktioner.

Finansiering

- Redovisa finansieringsstrukturen inom det maritima och industriehistoriska kulturarvsfältet i Västra Götaland i en samlad form.
- Bygg upp en kompletterande regional fond som fyller luckorna i systemet. Specifikt riktad mot aktörer inom det industriella och maritima kulturarvet.
- Utveckla en form för värdering och synliggörande av frivillig- och företagsinsatser som stärker motfinansieringsförmågan inom området. Samarbete med universitet och högskolor.
- Skapa samarbetsformer som hjälper föreningarna att ta del av EU-pengar och medel från staten, region, kommuner, företag mm. Sätt in stöd i ansökningsprocesser.

Besöksnäringen

- Sätt fokus på att tillgängliggöra kulturarvet för besökare eller andra ”slutanvändare”.
- Skapa upplevelseinriktade format där man ”får göra”, inte bara ”får se”.
- Utveckla besöksformaten tillsammans med turistforskningen. Involvera föreningarna i sådana målgruppsanpassade besökserbjudanden.

- Gör riktade marknadsföringsinsatser som utgår från ”rundturer” som är både historiskt och pedagogiskt intressanta och som har ett rekreativvärde. Samverkan med turistorganisationer.
- Knyt besöksinriktade satsningar till kompletterande funktioner inom hotell, restauranger, konsthallar, museer, mm.

Lobbying

- Verka för att det statliga skutstödet till arbetslivsmuseer ökas kraftigt.
- Verka för en allmän översyn av behovet av statliga åtgärder för att stärka området.
- Initiera en diskussion om konfliktpunkter mellan maritima behov och stadsbyggande i maritima miljöer.

Jämställdhet och funktionshinder

- Se över jämställdhets och integrationsfrågorna inom sektorn i ett särskilt åtgärdsprogram.
- Se över villkoren för funktionshindrade att verka inom området.

8 Organisation

8.1 Principer

Utvecklingsplanen för det maritima och industriella kulturarvet skall genomföras genom att den totala resursen inom området synliggörs och därigenom ökas.

Utvecklingsprogrammet knyts till det regionala tillväxtprogrammet. Primära samarbetspartners är Västra Götalands fyra kommunalförbund.

Nya gemensamma resurser skapas i en nybildad fond, efter utredning om på vilket sätt en sådan fond kan inrättas.

Resurser för att initiera samverkansprojekt ställs till förfogande av kulturnämnden. Resurserna ska användas till att initiera samarbetsprojekt bland de civila aktörerna inom det maritima och industriella kulturarvsområdet. Syftet är att detta ska mynna ut i formandet av nya partnerskap och ansökningar om finansiering för beskrivna samarbetsprojekt inom kulturarvsområdet.

Ansökningar från partnerskap ska vara projektfokuserade och ha en tydlig resultatnriktning i termer av angivna mål, partners och förlopp över tid. Projekten ska vara väl effektbeskrivna och kunna följas upp med i förväg angivna indikatorer.

Projekten ska syfta till att främja nyskapande, nytänkande, kreativitet och samarbete på tvärs mellan olika aktörer.

Projekten ska ligga utanför den ordinarie kärnverksamheten i respektive deltagande organisation, men samtidigt tillföra ett tydligt mervärde i förhållande till den ordinarie verksamheten.

Genomförandet kräver motfinansiering genom direkta medel eller egeninsatser från kommunalförbund, kommuner föreningar, företag och enskilda personer. En generell värderingsnorm för egeninsatser utvecklas.

8.2 Fortsatt organisationsutveckling i det civila samhället

Västra Götalandsregionen ska enligt grundidéerna i planen vara en part bland många i breda samarbeten. Regionens roll är att agera som koordinator, samarbetspartner och ekonomisk bidragsgivare, med syfte att utveckla civila partnerskap.

Inom respektive kulturarvssektor – den maritima och den industriella - skapas former som tillfredsställer behoven av samordning i det civila samhället. Inom båda sektorerna pågår ett sådant strukturerande arbete.

Inom området industrisamhällets kulturarv och historia finns det ett embryo till ett samarbete som kan ta en roll i genomförandet av planen. Detta *Industrihistoriska nätverk* har sedan år 2000 gemensamt bedrivit verksamheter med inriktning mot industrisamhällets kulturarv. Huvudaktörerna i nätverket, Västarvet, Innovatum Science Center och Textilmuseet i Borås, har fungerat som en ledningsgrupp. År 2002 gavs gruppen ett regionalt uppdrag med innebörden att samordna och utveckla det industrihistoriska arbetet i regionen så att alla aktörer på området omfattas. Lösare associerat till ledningsgruppen är också Repslagarmuseet i Älvängen, som representerar arbetslivsmuseerna, samt Stadsmuseet och Sjöfartsmuseet i Göteborg. I anslutning till detta samarbete finns också ett *Industrihistoriskt museinätverk* etablerat kring kommunala och andra museer med industrihistoriska intressen. Bägge nätverken omfattar i vidare mening ett stort antal aktörer och kontakter inom såväl det ideella, kommersiella som offentliga världen.

Det finns nu anledning att utveckla en från den offentliga museiverksamheten självständigare kraft som bättre fångar upp civilsamhällets behov och möjligheter inför det framtida offensiva utvecklingsarbetet på det industrihistoriska området.

Sedan 2007 har Maritiman i Göteborg haft ett formellt uppdrag att samordna krafterna på det maritimhistoriska området. Arbetet bygger på erfarenheter från det framgångsrika arbetet kring Kulturhusens Dag 2005. Maritiman har hittills tagit ett omfattande ansvar för utvecklingen av arbetet med det maritima kulturarvsarbetet i regionen.

En förening som håller samman och företräder olika maritima föreningar är på väg att bildas. Därmed kommer det att finnas en stark part att tala med avseende utveckling på det maritima området. Detta arbete har ännu inte kommit så långt att det kan rapporteras i planen.

Bilaga 1. Katalog över förslag och idéer

I planeringsprocessen har en stor mängd förslag till olika verksamheter kommit upp. Dessa redovisas i den följande katalogen under några huvudrubriker. En del frågor har under processen poängterats mer än andra. Sådan frågeställningar markeras *kursivt* i texten.

Västra Götalandsregionens roll som huvudman för planen

- Synliggör befintliga samarbeten.
- Skapa en stabil erfarenhetsgrund för det fortsatta arbetet genom inventeringar och sammanställningar i översiktlig och tillgänglig form.
- Kartlägg och beskriv platser som bedöms vara fruktbara att utveckla vidare i ett partnerskapsbaserat samarbete.
- Utveckla principerna för ett beställnings- och utvärderingssystem för ”kluster och nätverksbaserade ledningsmetoder mot målrelaterade resultat”. Förslag till utvecklingssamarbete med Region Skåne.
- Visa genom exempel hur koppling mellan program/vision och genomförande ser ut.
- Beskriv syfte, mål och metod för arbetet i partnerskap.

Arbetsformer

- *Fortsätt programarbetets metod att skapa lärande strukturer genom seminarier på olika platser i regionen.*
- Bilda en projektgrupp med uppdrag att binda samman alla relaterade intressen och företeelser i Västra Götaland.
- Beskriv arbetsformer i Regionen, hos de delregionala aktörerna och i kommuner.
- Bygg upp kunskap tillsammans med aktörerna om hur man leder och genomför partssammansatt utveckling.
- Skapa ett forum där olika aktörer gemensamt kan bygga upp idéer om verksamheter i partnerskap.
- Samordna alla intressenter så att tillgängliga resurser tillvaratas på bästa sätt.
- Skapa en form för hur den institutionella världens experter kan fungera som resursbank för aktörer i civilsamhället. Förslag till utvecklingssamarbete med Region Skåne.
- Vidareutveckla former för internationella samarbeten och kopplingar till EU.
- Skapa mötesställe(-n) där nätverken kan växa och där man kan lära av varandra. Alternativt flera mötesställen i regionen. Kanske ett hus i Göteborgs hamn.
- Dela på funktioner och lokaler mellan flera olika föreningar och utövare. Förråd, kontor, möteslokaler.
- Skapa en form för gemensamma inköp eller inköpskontrakt, samarbete om informationsmaterial, avtal med tryckerier mm.
- Skapa former för att involvera nya kategorier i deltagande; genus, ålder etnicitet.
- Upprätta en kontaktlista för föreningar,

Maritima miljöer

- *Starta en arbetsgrupp som vidareutvecklar idéerna om en Skuthamn i Göteborg.*
- *Starta en arbetsgrupp som utvecklar idén om ett Fartygsvärnscenter. Samarbeta med Göteborgs Stad, Statens Maritima Museer, Riksantikvarieämbetet, IF Metall, intressentkretsen i näringsliv och föreningar.*
- *Starta en arbetsgrupp som knyter in aktiviteterna runt ett fartygsvärnscenter med Göta älv, Vänern, Göta kanal och Vättern. Utveckla till ett polycentriskt fartygsvärnscenter. Integrera intressenter inom varvsmuseer, Fall- och slussområdet i Trollhättan, Sjötorp, Forsvik, Göta kanalbolag, Dalslands kanal.*
- *Skapa en certifieringsrutin för varv som kan ingå i en fartygsvärnscenter-struktur.*
- *Gör en besöksatsning som integrerar funktionerna i autentiskt (-a) kommersiellt (-a) varv med önskemålen om ett varvsmuseum och besöksanläggningar.*
- *Utveckla ett stödande nätverk runt kommersiellt drivna ångfartyg.*
- *Koppla in hembygdsföreningar och andra ideella organisationer på inventering, underhåll, kunskapsbildning och besöksnäring runt våra fasta sjömärken.*
- *Utveckla "kustens överskottsbyggnader" i samverkan Sjöfartsmuseet/Bohusläns museum och koppla mot seglande verksamhet.*

Maritima samarbetsprojekt

- *Bind ihop kulturarvsfrågorna med sjöfartsnäringens framtidsfrågor. Synliggörande av branschen till stöd för rekrytering och utbildning.*
- *Insats på högsta nivå för att lösa behörighets- och radiofrågorna inom traditionssjöfarten.*
- *Skapa en speciell utbildning för traditionssjöfarten på Chalmers.*
- *Lyft fram handelssjöfartens roll för Sveriges och Västsveriges industriella konkurrenskraft. En "livscykelanalys".*
- *Initiera ett arbete/dokumentation med landsarkivet, sjömanskyrkan och andra bibliotek/arkivhållare om näringens, sjöfolkets och varvens historia.*
- *Trygga kompetensen inom varvssektorn med avseende på äldre teknik och hantverk.*
- *Samordna den maritima strategin med kustzonplaneringen för Bohuslän och med maritim utvecklingsstrategi för Vänern.*
- *Skapa ett större sammanhang runt alla Bohusläns kustföreningar.*

Industriarvets miljöer

- *Vidareutveckla Fall- och slussområdet i Trollhättan med kopplingar till maritim och industrihistorisk besöksnäring.*
- *Se över möjligheterna i stenindustrin i Bohuslän med koppling till Vikarvet i Lysekil och motorindustrin vid Skandiaverken.*
- *Stimulera aktörerna runt Kinnekulle att utveckla ett samarbete. Se över kopplingar med Kållandsö och Läckö. Undersök möjligheter att ansluta till sjötrafik Trollhättan - Sjötorp.*
- *Se över destinationen Fengersfors-Steneby m.a.p kopplingen industrihistoria och konst.*
- *Se över behovet av ett programarbete runt Mölndal och pappersproduktionen.*
- *Synliggör textilindustrins miljöer i Sjuhärad och Rydal. Vidga perspektiven till förlagshuset och kvinnornas roll. Koppla mot handelsvägen mellan Sätilla och Fjärås.*

- Skapa en beskrivningsmodell för järnvägarnas roll i den svenska industrihistorien. Koppla mellan Bergslagens järnväg/Bohusbanan, Antens järnvägar och kommunikationsmuseum och hembygdsföreningar eller andra som tillför kvaliteter längs sträckningarna.
- Utveckla besöksslingor där resor med historiska trafikslag ingår som delmoment.

Industriarvets samarbetsprojekt

- Etablera samarbeten mellan Statens Fastighetsverk, som tillför anläggningsfunktioner, och hembygdsföreningar eller andra aktörer i det civila samhället som tillför innehåll, berättelser, visningar mm.
- Se över kulturarvsfrågorna inom stenindustrin, textilindustrin, livsmedelsindustrin och den petrokemiska industrin.
- Utveckla en bevarande- och dokumentationsstrategi för modern industri; processindustri, fordonsindustri.
- Se över hur ”agrar småindustri” möter det maritima och industriarvets miljöer.
- Sammanställ och utveckla ”berättelserna”. Vem har gjort vad?

Lärande och kommunikation

- *Knyt samman kulturarvsfrågorna med utvecklingsfrågorna och regionens internationella aktiviteter.*
- *Utveckla de båda nätverken industrihistoria.se och *Sjöfarten i väst* som huvudaktörer inom respektive sektor.*
- *Inled en forskningsbaserad dokumentation av regionens ekonomisk-historiska rötter och spår i geografin. Samverkan med svenskt Näringsliv m.fl.*
- Ta ett helhetsgrepp på arkivfrågorna i ett flerpartssamarbete.
- Uppmuntra föreningar och bildningsförbund till samarbete med arkiven för att utveckla dokumentationen om kulturarvet. Se arkivens personal som en aktiv resurs.
- Dokumentera de mjuka värdena. Intervjua, hitta berättelserna om människorna och platserna.
- Integrera och utveckla en pedagogisk form för lärande och kontakt med skolorna och bildningsförbunden. Exempel är Innovatum och Vänermuseet som redan arbetar i denna riktning. Inled samarbete med högskola/universitet om metodutveckling.
- Använd biblioteken som kontaktpunkter och noder för det kulturbaserade lärandet.
- Skapa ett lärlingssystem för kunskapsbevarande och överföring av kunskaper till nya generationer.
- Hjälプ föreningarna med att utveckla pedagogiska format runt deras berättelser. Koppla mot skolorna som en tillämpad del av undervisningen t. ex i teknik, historia, ekonomi, samhälle.
- Aktivera regionens 19 folkhögskolor och 9 studieförbund i arbetet med kulturarvet. (30 000 kursdeltagare, 55 000 studiecirkel, 38 000 kulturarrangemang, 400 mkr per år i statlig finansiering).
- Skapa kulturella mötesplatser med anknytning till kulturarvet för människor i olika åldrar, etnicitet, kön.
- Utveckla en särskild metodutbildning för folkhögskolelärare, t.ex hur man använder arkiv, bibliotek och museer i utbildningen.

- Koppla in intresserade teatrar (Riksteatern, Folkteatern i Göteborg och Folkteatern i Skaraborg) med föreställningar som knyter an till kulturarvet.
- Stimulera till uppföranden av teater eller opera i autentiska kulturarvsmiljöer.
- Lyft fram de äldres engagemang som en stor och underskattad resurs – ömsesidig nytta och glädje för kulturarvet och äldrevården.

Media och Webb

- *Vidareutveckla de befintliga webbplatserna Sjöfarten i Väst och Industrihistoria.nu.*
- *Knyt an med en portal för besökare, med samordning av öppettider, bokningar mm i hela regionen.*
- Skapa en lättillgänglig internetbaserad form för presentation av hela kulturarvssektorn.
- Bygg upp en databas (bygg vidare på den befintliga) med kopplingar mellan film och industriell/maritim historia.
- Skapa en webbplats där föreningarna kan söka partners för olika samarbeten.
- Kommunicera kulturarvet via ”produktplacering” i film- och TV-produktioner.

Finansiering

- *Samla ihop och synliggör den totala finansieringsstrukturen inom det maritima och industriehistoriska kulturarvsfältet i Västra Götaland.*
- *Samla och samordna olika huvudmän inom kulturarvsområdet till en gemensam styrning och samordning.-*
- *Bygg upp en kompletterande regional fond som fyller luckorna i systemet. Specifikt riktad mot aktörer inom det industriella och maritima kulturarvet.*
- *Utveckla en form för värdering och synliggörande av frivillig- och företagsinsatser. Samarbete med universitet och högskolor.*
- Skapa en samarbetsform som hjälper föreningarna att ta del av EU-pengar och medel från staten, region, kommuner, företag mm.
- Hjälpt kulturarvsaktörer att söka medel. Sätt in stöd i ansökningsprocessen.

Besöksnäringen

- *Sätt fokus på att tillgängliggöra kulturarvet för besökare eller andra ”slutanvändare”.*
- Skapa upplevelseinriktade format – ”få göra”, inte bara ”få se”.
- Gör riktade marknadsföringsinsatser i samverkan med turistorganisationer.
- Skapa ”rundturer” som är pedagogiskt intressanta. Historiska upptäcktsfärder i likhet med de Anglosaxiska länderna.
- Hjälpt föreningarna att göra målgruppsanpassade besökserbjudanden – barn, unga, kvinnor, invandrare mm.

Lobbying

- *Lyft behörighetsreglerna för traditionsfartyg till högsta nivån.*
- *Skapa samarbete kring maritima utbildnings- behörighets- och säkerhetsfrågor. Koppla till rederier, bemanningsfrågan, näringens framtid, traditionsfartygen som ingång i yrket.*

- Starta en diskussion - utifrån de maritima behoven - om stadsbyggande, vid kajer och hamnar.
- Verka för att det statliga skutstödet ökas kraftigt.
- Verka för att det statliga stödet till arbetslivsmuseer ökas kraftigt.
- Gör en översyn över vilka statliga åtgärder som behövs för att stärka området.

Jämställdhet och funktionshinder

- *Se över jämställdhets och integrationsfrågorna inom sektorn.*
- Gör en tillgänglighetsanalys följt av en åtgärdsplan för funktionshindrade.

Bilaga 2. Program

Förslag till program för långsiktig utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet i Västra Götaland.

Sammanfattning

- Det maritima och industriella kulturarvet är av stor betydelse i Västra Götaland. Syftet med planen är att synliggöra de båda kulturarvsområdena i samhället, att föreslå former för ett långsiktigt arbete mellan berörda intressenter och att redovisa hur detta ska genomföras.
- Sektorn har en stark prägel av föreningsliv, frivilligt engagemang, ungdomsverksamhet och småskaligt företagande. Här finns stora möjligheter att utveckla högkvalitativa besöksmål och funktionella strukturer för lärande. Närheten, platserna och de lokala sammanhangen bildar ett viktigt ramverk.
- En ansats som utgår från närhet innebär att objekt, och nätverk som verkar för bevarande och utveckling av dessa, ses i sammanhang med andra stödande och kompletterande verksamheter. Ett sådant synsätt bygger naturligt vidare på väldokumenterade ekonomisk-geografiska bilder av hur regionen har vuxit fram i olika former av kluster. Genom att anlägga ett sådant perspektiv uppstår nya möjligheter att identifiera och forma strategiskt viktiga partnerskap. Bevarandebidrag blir komplement till framtidsinriktade satsningar. Olika mål ryms inom ett gemensamt insatsområde. Kopplingar kan göras till andra regionala program.
- Uppgiften att hantera stora och komplexa objekt ställer nya krav på att i samverkan generera utvecklingsresurser och att utnyttja och förädla sammanhangets inneboende förutsättningar. Effekter, gemensamma nämnare, resultatavriktning och nyttoperspektiv är viktiga. Metoder och arbetssätt måste förfinas, ibland kanske genom att utnyttja förebilder och referensramar från andra fält. Det handlar om att leda genom att få resurser att samverka, att skapa samsyn och utrymme för olika sorters mänskligt agerande, i komplexa och dynamiska situationer.
- Att kunna beställa resultat i nätverksbaserade system, där varje enskild part bara i begränsad omfattning styr över sina delar, och där ansvarsförhållanden fortsatt lever kvar i etablerade hierarkiska strukturer är en ny utmaning, som kräver en vidareutveckling av arbetsmetoder som bara till delar redan är i tillämpning.
- I programmet exemplifieras den föreslagna inriktningen med några konkreta idéer och synpunkter som har kommit upp i kontakterna med olika intressenter.
- För att understödja framväxten av de önskade samarbetena föreslås att resurser avsätts och ny kompetens utvecklas inom Västra Götalandsregionens kulturnämnds ansvarsområde.

Förslag

I programmet föreslås en form för hur Västra Götalandsregionen tillsammans med andra offentliga parter, frivilligörelser, föreningar, företag och enskilda ska ta sig an den framtida utvecklingen av det maritima och det industriehistoriska kulturarvsområdet. Avsikten med programmet är att etablera en ledbild som möjliggör utveckling av nätverksbaserade initiativ, som komplement till den etablerade förvaltningsstrukturen.

- Utvecklings- och bevarandestrategier inom de industriella och maritima kulturarvsområdena ses i termer av klusterbaserade strukturer. Det innebär att verksamheter ses som delar av geografiskt funktionella sammanhang och utvecklas ihop med stödjande och kompletterande funktioner, som finns eller kan skapas på olika lokala arenor.
- Regionen ska se sig som en viktig intressent och tillskyndare av breda, flerpartsbaserade samarbeten som strävar efter att skapa mervärden i termer av verksamhets- eller destinationsutveckling, baserat på det maritima och industriella kulturarvet.
- Lärande processer i det civila samhället kopplas till bevarande och utveckling av de kulturhistoriska tillgångarna.
- Regionens förmåga att beställa resultat i flerdimensionella partnerskap utvecklas.
- Kulturnämnden avsätter en särskild stimulanspott för pilotinsatser som utgör komplement till den ordinarie verksamheten i förvaltningsorganisationen.

Bakgrund

Regionfullmäktige gav i samband med budget för 2006 i särskilt uppdrag åt kulturnämnden att involvera det industriehistoriska och maritima kulturarvet i natur- och kulturvårdsområdet, samt att utveckla en långsiktig plan för hur detta ska genomföras.

Det föreliggande förslaget till program för en sådan plan har tagits fram under våren och sommaren 2007 i en arbetsgrupp¹ inom Västra Götalandsregionen. Fil.dr Bo Öhrström har svarat för att utarbeta programmet. Kulturnämndens presidium har varit ledningsgrupp.

De utgångspunkter som redovisas i programmet utgör ett förslag till inriktning för ett fortsatt och fördjupat planarbete.

Arbetet knyter an till Västra Götalandsregionens vision för tillväxt och utveckling *Det goda livet*, till regionens kulturvision och till tillväxtprogrammet – men också till utredningen *Maritimt i Väst*, samt de förarbeten som gjorts av Rolf Danielsson på uppdrag av Kultursekretariatet.

Kontinuerliga avstämningar har genomförts med arbetsgruppen för *Regionalt Handlingsprogram för Barn och Ungas Kultur och Fritid*, med programarbetet *Lust att lära - Kraftkälla för Medborgare och Lärande*, samt med Länsstyrelsens arbete med ett *program för natur- och kulturturism*.

Syftet med planen är att synliggöra de industriella och maritima kulturarvsområdena i samhället, att föreslå former för ett långsiktigt samarbete mellan berörda intressenter i Västra Götaland och att redovisa hur åtgärderna kan genomföras på ett planmässigt sätt.

Programmet remissbehandlas under september och oktober 2007. Synpunkter och inspel som uppstår under remisstiden kommer att bilda underlag för en fördjupad diskussion om möjliga delregionala processer, partnerskap och samarbeten. Planen kommer att färdigställas under 2008.

En utvecklingsplan för det industriella och maritima kulturarvsområdet

Behovet av att ägna det maritima och det industriella kulturarvsområdet särskild uppmärksamhet har poängterats av regionfullmäktige flera gånger under 2003 – 2006. Sedan 2004 har kulturnämnden haft fullmäktiges uppdrag att arbeta med frågorna. Flera förarbeten har genomförts, bland annat 2005 genom utredningen *Maritimt i Väst* av överintendenten vid statens maritima museer Keith Wikander. Chefen för Textilmuseet Rolf Danielsson överlämnade sin utredning *Maritimt och industriehistoriskt kulturarv i Västra Götaland* i januari 2007.

Det nu aktuella arbetet med en utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet inleddes i mars 2007. Det kunde snart konstateras att det materiella innehållet i frågan om det industriella samhällets kulturarv var förhållandevis väl känt och dokumenterat, genom förarbetena och genom mångårig daglig verksamhet i olika organisationer inom regionen. Nuläget inom det maritima området var eventuellt något sämre dokumenterat, men även här ansågs situationen vara relativt tillfredställande.

¹ Tomas Olsson, Västra Götalandsregionens kultursekretariat, Margareta Hallin och Henrik Olsson, Innovatum Science Center

Vad som saknades var snarare en sammanhållen och framtidsinriktad struktur för arbetet inom det maritima och industriehistoriska fältet. Arbetsgruppen valde därför att prioritera att ta fram ett förslag till strategi för regionen inför dessa frågeställningar, och att föra en diskussion om den förslagna strategin tillsammans med en del aktörer med anknytning till området.

Materialet omfattar en idémässig inriktning för hur regionen i framtiden bör förhålla sig till ett bevarande- och utvecklingsarbete i samverkan med kommuner, företag, föreningar och enskilda människor i det civila samhället.

Utgångspunkter

Västra Götalandsregionen har en påtaglig industriell karaktär, med ett kraftfullt levande näringsliv och en rik industriell och maritim historia. Var för sig och tillsammans är dessa kulturarv sammanvävda med hur regionen har vuxit fram.

Landskapet präglas till stor del av industrianläggningar, kanaler, hamnar, fyrar, fartyg och anläggningar för fiske och logistik. När dessa mycket stora och komplexa föremål mister sin roll i det ordinarie ekonomiska systemet uppstår en kritisk fråga för bevarandebeslut: Hur ska man se på organisering och finansiering av en bevarandebeslut?

Man kommer ganska snart till slutsatsen att det krävs arbetsätt som går utanför kultursektorns och det samhällsbaserade förvaltningssystemets traditionella institutionella ramar för att klara detta.

Skälen är flera. Specialistkunskaperna och förmågan att iscensätta bärkraftiga driftsformer finns fortsatt till stor del hos aktörer utanför det samhällsbaserade kulturarvsområdet. De maritima och industriella kulturarvsområdena fångar i hög grad människors intressen och engagemang. Frivillig- och ungdomsinsatser är därför en viktig del av verksamheten.

Förmågan att driva sådana strukturer kan sällan överföras till någon offentlig institution. Vad som behövs är ett samspel mellan de som lever i den maritima och industriella vardagen och samhällets olika befattningshavare. Medborgaren måste ses som producent och förvaltare även i det offentliga kulturarvsarbetet – inte enbart som en konsument eller besökare.

Behovet av ett nytt synsätt stryks under i flera förarbeten. I utredningen *Maritimt i Väst* fördes tanken fram att det krävs ett mycket mer strukturerat beslutsfattande från det allmänna för att fullt ut stödja och ta till vara drivkrafter, resurser, förmåga och vilja i det civila samhället.

I utredningsunderlaget *Maritimt och industriehistoriskt kulturarv i Västra Götaland* var en av slutsatserna att målet med planeringsarbetet bör vara att ge möjligheter för många att vara medskapare i olika maritimt- och industriehistoriskt relaterade processer. Man föreslår att det fortsatta arbetet bör bedrivas utifrån en helhetssyn, där samverkande krafter kan stödja och stärka sådana lokala initiativ som förmår bedriva regionala utvecklingsfrågor i nätverksform. Kompetens inom olika aktörsfält ska tas till vara genom en utökad samverkan mellan externa aktörer och de offentliga institutionerna.

Också i utredningen *Frågor till det industriella samhället* (SOU 1999:18) konstateras att det industriella samhällets kulturarv hör till vardagen och att det utgör en betydande del av vår lokala, regionala och nationella identitet. Kulturarvsperspektivet ses därför som en viktig kvalitet för att vitalisera och utveckla det demokratiska samhället.

Arbetsfältet måste vidgas till att omfatta hembygdsrörelser, arbetslivsmuseer och alla andra som ägnar tid åt att bruka, vårda och dokumentera vårt kulturarv. Viljan att levandegöra kulturarvet handlar således om att delvis vända på initiativet så att den institutionella världens experter blir en resursbank för de aktörer ute i samhället som utvecklar kulturarvet utifrån sina situationsanpassade, ekonomiskt bärkraftiga utgångspunkter.

I lokala miljöer där människor känner varandra och har förmåga till överblick, kan en helhetssyn utvecklas och nödvändiga externa kopplingar skapas – kopplingar som behövs för att kulturarvet ska kunna fungera i ett större sammanhang och ingå som en bärkraftig del i den lokala ekonomin.

En viktig resurs för att möjliggöra medborgarnas användande av och inflytande över detta kulturarv blir då *närheten*. Att arbeta på en plats där dessa möten möjliggörs, och där kulturarvet finns som en levande tradition, skapar möjligheter att organisera partnerskap som iscensätter lokala, lärande och upplevelsebaserade kulturarvsaktiviteter – alla med sin unika sociala, organisatoriska och ekonomiska logik. Sambanden med Västra Götalandsregionens 49 kommuner understryks därmed, helt i enlighet med den kulturpolitiska visionen från 2005.

Arbetet med regionens industriella och maritima kulturarv kan genom sådana nya arbetsätt också bidra till att skapa fördelar ur ett tillväxtperspektiv.

I en globaliserad och allt mer konkurrensutsatt ekonomi, blir förmågan till nyskapande en viktig kvalitet. Genom samhandling runt olika kulturarvsrelaterade företeelser stärks humankapitalet och de sociala nätverken. Ungdomar, äldre, eller människor som kommer från andra kulturer, får genom sitt intresse möjligheter att ingå i nya sociala sammanhang, som innehåller former för gemensamt lärande, och som erbjuder kopplingar mot företags- och samhällssystem. Känslan av att leva i en region som präglas av såväl kulturell som ekonomisk välfärd utvecklas därmed.

Från ett regionutvecklingsperspektiv har vi vant oss vid att betrakta sådan förmåga till nyskapande och konkurrenskraft i termer av starka kluster. I klustret utvecklas sociala nätverk och partnerskap som spänner tvärs över traditionella sociala, ämnesmässiga och organisatoriska gränser. Framtiden bygger vidare på vår historia och ur det perspektivet kan det vara fruktbart att utveckla resonemang som är parallella till klusterperspektiven även på kulturarvsområdet.

Nuvarande struktur och pågående initiativ

Regionens arbete med det industriella kulturarvet baserar sig på samarbetet mellan Forsvik, som är en del av kulturarvsförvaltningen Västarvet, Innovatum i Trollhättan och Textilmuseet i Borås. Bland dessa aktörer har man ett bra grepp om läget inom det industrihistoriska kulturarvsområdet. I ett kommande planarbete är det naturligt att i första hand undersöka om, och i så fall hur, dessa etablerade strukturer, gemensamt med verksamheter i arbetslivsmuseer och i föreningarna, kan tas till utgångspunkt för fortsatt utveckling och fördjupning.

När det gäller de maritima frågorna är situationen annorlunda. Inom Västarvets egen verksamhet drivs och samordnas dessa av Bohuslänns Museum. Men hela fältet är både rörligt och svårfångat, eftersom stora delar av verksamheten är koncentrerad till föreningslivet och

privata eller halvprivata sammanhang, runt fartyg och skutor som inte är fast stationerade längs kusten. Under våren 2007 har ett flertal kontakter tagits med syftet att nå fram till en möjlig strukturering av det maritima kulturarvsområdet. Detta arbete befinner sig ännu i ett inledande skede.

Olika försök att etablera kristallisationspunkter, där aktörer knutna till verksamhetsområdet ska kunna möta varandra och omvärlden, pågår.

En sådan diskussion kretsar kring ett center för traditionsfartyg någonstans med anknytning till hamn- och varvsområden i Göteborg. Klippan, Fiskhamnen och Frihamnen har nämnts som möjliga lägen. Intressenter är den nybildade föreningen Skuthamnen, som både samlar flera av de aktiva fartygs-, musei- och ungdomsföreningarna och representanter för näringslivet. Kontakter på tjänstemannanivå har tagits med Göteborgs kommun. Geografiskt samlar föreningen skuthamnen aktörer med verksamhet i stort sett från Göteborg och upp mot Sotenäset.

Nätverket Sjöfarten i Väst etablerar på uppdrag av Västra Götalandsregionen en samlande nod med syfte att stödja traditionssjöfarten. Det pågår även sonderingar från en gruppering runt Sveriges Redareförening om att etablera ett Sjöfartens Hus med fokus på handelssjöfarten, någonstans i Västsverige.

Ett annat initiativ är de samtal som förs av Riksantikvarieämbetet och Statens Maritima Museer med västsvenska intressen om att skapa ett nationellt fartygsvärnscenter efter norska förebilder. IF Metall, Västarvet, Maritiman och Institutionen för Kulturvård vid Göteborgs Universitet har inbjudits att delta i diskussionerna. En sådan etablering skulle i så fall också inordna de varvshistoriska intressena. Paralleller dras till Stockholms Sjögård². Älvrummet i Göteborg har, som ett av flera alternativ i Sverige, pekats ut som ett möjligt område. Här kan Gothenius varv bilda ett levande centrum, kopplat till Hälleviksstrands varv, Kållandsö och Forsvik. Från Riksantikvarieämbetet och Statens Maritima Museer skulle man välkomna en treårig försökssatsning för att utvärdera bärkraften i en sådan etablering.

Nätverket Svenska varv strävar efter att ta ett samlat grepp om det varvshistoriska arvet. Man vill skapa lösningar som präglas av ett samspel mellan varvshistoria, fartygsbevarande, näringsliv och besöksnäring.

Många andra frivilligorganisationer är verksamma inom den organiserade regionala kulturarvsverksamheten. Bland alla dessa kan nämnas Hembygdsrörelsen som med närmare 100 000 medlemmar har framfört sina ambitioner att utvecklas inom det maritima och varvshistoriska kulturminnesområdet. Föreningen Allmogebåtar, med sin bas i regionen och med ca 4000 medlemmar i hela landet, arbetar sedan 30 år med maritim kustkultur och kopplingar till småskalig båttillverkning och varvsverksamhet. Västkustskutornas samrådsgrupp är vår regions distriktsorganisation för Sveriges Segelfartygsförening med mer än 800 medlemmar. Svenska Fyrsällskapet med ca 3000 medlemmar syftar till att bevara fyror som tas ur aktivt bruk. I Klubb Maritim med 4500 medlemmar i hela landet samlas eldsjälarna med intresse främst för handelsflottans fartyg. Utöver detta finns tiotusentals medlemmar i olika lokala föreningar med anknytning till det maritima området.

² Den ideella föreningen Stockholms Sjögård bildades 2002. Medlemmar är institutioner, museer, föreningar och företag som bedriver maritim verksamhet eller har maritimt inriktat intresse inom Sjögårdens område, dvs området runt Skeppsholmen, Strandvägen, Djurgården och Beckholmen i Stockholm.

Generellt sett tycks det som om samtliga dessa intressen kompletterar varandra. Genom ett metodiskt gemensamt arbete inriktat på tydliga fokusområden, finns unika förutsättningar att skapa regionalt särpräglade och ömsesidigt förstärkande noder för samverkan. Samtidigt skapas förutsättningar för utveckling av attraktiva destinationer för besöksnäringen.

Vad som emellertid saknas, tycks vara en övergripande ledbild som beskriver ett helhetsgrepp på regionens framtida satsningar inom det maritima och industriella kulturarvsområdena, och som luckrar upp områdets inlåsning i traditionella kategorier. En ansats som knyter an till tillväxtområdets klusterperspektiv erbjuder möjligheter att komplettera den etablerade förvaltningsstrukturen med förstärkta och utvidgade samverkansmönster.

En klusterbaserad ansats

Det maritima och det industriella kulturarvet binder sedan hundratals år samman regionen i intimt sammanflätade sociala och tekniska strukturer, uppbyggda runt råvarutillgångar, produktionssystem och transportflöden, som baserar sig på regionens naturliga förutsättningar.

När Göteborg etablerades på 1600-talet blev staden med sitt goda läge vid Göta Älvs mynning en västerhavsinriktad växlingspunkt mellan Västra Götalands inland, Sverige och omvärlden. Inlandets sjövägar var av avgörande betydelse för en framväxande industriell ekonomi. Industriella kluster formades utifrån delregionala särdrag och styrkefaktorer – strukturer som vår moderna industri till stor del bygger vidare på. Varven producerade fraktkapacitet och knöt på ett naturligt sätt samman industrin och sjöfarten.

Dessa ekonomisk-geografiska utgångspunkter bildar en väl utforskad och beskriven regional referensram. Ett för kulturminnesvården intressant grepp är att knyta an till dessa klusterbaserade analysstrukturer. De innebär att man försöker se en produktkontext i ljuset av vilka funktioner som kompletterar och stödjer varandra på marknaden, snarare än som strukturer av likartade enheter, inom homogena branscher. I stället för att enbart se en industrigren i termer av olika förädlingsled, ser man till hela systemet av aktörer som på olika sätt berikar ett område. Det kan vara allt från den egentliga industrienheten, till underleverantörer, konsultföretag, utbildnings- och forskningsinsatser inom området, ett kringliggande bostadsutbud, specialiserad media, och annat av stödjande och kompletterande karaktär. Platsen, i vid bemärkelse, blir viktig i ett sådant perspektiv.

Genom att tillämpa ett likartat synsätt på de industriella och de maritima kulturarvsfrågorna kan regionorganisationen metodiskt och uthålligt understödja nätverk och lokala samarbeten, som på tvärs med traditionella verksamhetsgränser gör insatser för bevarande och vidareutveckling. De maritima och industriella lämningarna infogas på så sätt i den lokala ekonomin, i de lokala sociala systemen och i olika framtidsinriktade tillväxtingsatsningar. Genom den kontinuerliga förädlingen av de resurser som livsmiljön erbjuder stärks ett lokalt självförtroende – och därigenom också den regionala identitet som formar grunden för, bland annat, den kulturbaserade turismen.

I ett system där människor lär känna varandra och kan utveckla samarbeten över traditionella gränser skapas förutsättningar för ett gemensamt lärande. Kulturarvsfrågorna bildar viktiga plattformar för sådana processer. På så sätt bildar programmet för det maritima och det industriella kulturarvet en brygga och en konkretiserande möjlighet in mot handlingsprogrammet *Kraftkälla för medborgare och lärande* och det *regionala handlingsprogrammet för barn och ungas fritid*.

Den föreslagna inriktningen kräver fördjupningar inom många områden. Regionen är huvudman eller delfinansiär för museernas traditionella förvaltningsuppdrag. Men man är också uppdragsgivare till externa organisationer. Ett exempel är Repslagarmuseet i Älvängen, som har i uppdrag att skapa en distriktsorganisation av det nationella nätverket ArbetSam, hembygdsförbunden med sitt stora antal medlemmar, och många andra föreningar. I det föreliggande programmet föreslås att regionen också ska se sig som en intressent i bredare, flerpartsbaserade samarbeten som strävar efter att skapa tydligt definierade, gemensamma resultat i termer av verksamhetsutveckling och bevarande, baserat på de kulturhistoriska tillgångarna.

Här behöver regionen tydliggöra sin roll och fördjupa sin kompetens som beställare av nätverksbaserade samarbeten. Det krävs också en ökad förståelse för hur aktörer och verksamheter samspelar i olika industri- och maritimhistoriska sammanhang. Den senare frågan behöver utvecklas i diskussioner med kommunförbunden och andra delregionala parter, utifrån en fördjupad analys av historiska grundförutsättningar, men sedda i ljuset av framtidsinriktade strategier.

Partnerskap för maritimt och industrihistoriskt bevarande och utveckling

Bevarande och utveckling av industri- och maritimhistoriska miljöer och föremål är, som konstaterats, ett mer komplext verksamhetsområde än traditionell kulturminnesvårdsverksamhet. Inte minst blir detta uppenbart om man betraktar de stora resurser i form av människor, samarbeten och ekonomi som krävs för att riktigt stora föremål och miljöer, som till exempel varv, fartyg och industrins kulturarv ska kunna bevaras.

En möjlig metod för att hantera sådana stora och resurskrävande uppgifter är att inom ramen för delregionala industri- och maritimhistoriska kluster försöka samla olika parter, för att i samhandling lösa problem och gestalta nya möjligheter.

I situationer där framtida näringsverksamhet har lika stor prioritet som bevarande, eller där ansvarsfördelningen är otydlig, kan sådana partssammansatta genomförandegrupper vara ett sätt att skapa hela perspektiv och undvika att frågor bollas mellan olika aktörer, eller hamnar ”mellan stolarna”.

Erfarenheten säger oss att den här sortens utvecklingsverksamhet är komplex. Den är så kallat ”tvärdimensionell”, det vill säga den griper över områden och verksamhetskulturer med olika mål och uppbyggnad, och som inte tidigare har någon vana att samverka med varandra. Den ställer stora krav på både uppdragsgivare och leverantör. För att lyckas måste verksamheten drivas i integrerade projektteam, och tydligt styras och koordineras mot de önskade resultatmålen.

Det krävs att det finns en bakomliggande ”beställare”, som visionärt kan se och tolka de olika delaktörernas inriktningar och intressen, och ur dessa se möjligheter till större

gemensamma grepp. Grepp som, med en förmåga att hantera gränsöverskridande kunskap, kan leda till nya integrerade helheter.

I Västra Götaland kan man se flera exempel på att det går att skapa goda resultat genom ett sådant arbetssätt. Förnyelsen av Göteborgs varvsområden är naturligtvis i sin stora skala ett sådant. Den partssammansatta grupperingen för att hantera fall- och slussområdet i Trollhättan är ett annat exempel. Ett tredje är den nyligen avslutade restaureringen av fyren Pater Noster, som har finansierats och genomförts i ett brett samarbete mellan det offentliga och enskilda och privata initiativ.

Västra Götalandsregionen föreslås stödja tillkomsten av sådana brett sammansatta konstellationer av aktörer. Föreningar, företag och enskilda personer bör ges möjligheter att tillsammans med regionens och kommunernas olika expertorganisationer genomföra väl beskrivna och målinriktade utvecklingsprojekt, som kan skapa resultat utöver det som den institutionella sfären eller de enskilda parterna har möjlighet att utföra var för sig.

Arkiv, bibliotek och museer bildar ett system av stödjande experter och processdrivare. Lärande strukturer uppmuntras genom att skolor, ungdomsorganisationer och andra frivilligrörelser kopplas in i arbetet på olika nivåer. På så sätt skapas en form för att kanalisera en del av samhällets resurser till samarbeten där, till exempel, marknadsrelaterade driftsformer eller pedagogisk utveckling, är en lika prioriterad del av verksamheten som själva bevarandet.

Regionens verksamhet inom arkivens, bibliotekens och museernas traditionella förvaltningsområden ska fortsatt tillsammans och enskilt samarbeta med föreningar, företag och privatpersoner i frågor som rör det maritima och industriella kulturarvet.

Som ett komplement föreslås en försöksverksamhet, där ekonomiska resurser frigörs och ställs till förfogande för samsarbets- och tillväxtrelaterade utvecklingsprojekt, baserade på det maritima och det industriella kulturarvet. Pengarna ska kunna utnyttjas av konstellationer som har målsättningar och samverkansmönster som prioriteras av samhället, och som ligger utanför det som normalt kan produceras i varje enskild organisation.

En förutsättning bör vara extern medfinansiering i form av eget arbete, fysiska tillgångar, eller reda pengar. Genom tydlig resultatorientering bör målsättningen i sådana partnerskap vara att offentligt finansierade insatsmedel ska ge mer tillbaka i form av en aktivering och ett synliggörande av privata och ideella insatser. En uppsättning indikatorer bör kopplas till varje uppdrag. Resultaten återförs till både beställare och utförare som en del i en lärande process.

Nätverksbaserad organisation mot tydligt satta mål

För att hantera stora och komplexa objekt eller företeelser räcker inte de metoder som traditionellt har utvecklats inom den offentliga kulturarvssektorn. Inte minst 1970-talets varvskris och det efterföljande arbetet med att rädda delar av detta omistliga industriella kulturarv visar på svårighetsgraden och komplexiteten inom området. Kommande tänkbara områden kan vara den petrokemiska industrin, bilindustrin, eller läkemedelsindustrin.

Här krävs medverkan från många intressenter, på många plan, i uthålliga och framåtsyftande satsningar, som också har förmågan att generera delar av ett utvecklingskapital, genom förädling av den egna kontexten.

Uppgiften ställer stora krav på samverkan mellan enskilda människors intressebaserade arbete, föreningsliv, företag och samhällsinstitutioner. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt nyttoperspektiven och åt frågan om hur sådana satsningar finansieras i en mix av privata och samhällsbaserade insatser. Samtidigt måste man värna den enskilda människans frivilliga engagemang och roll i insatserna.

Det krävs att både uppdragsgivare och leverantörer förfinar sina metoder och arbetssätt.

I styrningen av tvärdimensionella och partssammansatta insatser är det viktigt att ha en tydlig resultatnriktning som minsta gemensamma nämnare. Man talar ibland om att ha *effekter*³ – ett effektbaserat förhållningssätt eller effektbaserad planering och uppföljning – som ledstjärna om man ska ha framgång med s.k. nätverksbaserade ledningsmetoder.

Med ett genomförande i blandade projektteam kan gränsöverskridande kunskap utvecklas och hanteras. Med detta följer en förmåga att skapa resultat i form av en integrerad och tydlig helhet.

Ett bra exempel på en sådan partssammansatt utvecklingsinsats är den tidigare nämnda idén om att etablera en skuthamn för seglande traditionsfartyg. Här krävs aktörer av flera olika slag, med förmåga att skapa resurser för en verksamhet med stora insatser, men som också bär med sig stora vinstmöjligheter. Ett framgångsrikt sådant arbete skulle även kunna skapa ett attraktivt besöksmål både för turister och för regionens egna invånare.

Att lyckas i den här sortens projekt anses hänga samman med förmågan att förstå uppdraget i termer av vad som ska åstadkommas: Resultat som har mening och relevans för många inblandade parter, med olika bakgrund och olika inriktning. Förståelsen ger en grund för att skapa synergieffekter med andra lokala initiativ, som knyter an till och kompletterar projektets kärnverksamhet. Därmed kan kulturarvsområdet utvecklas till att bli en bärkraftig del av den lokala ekonomin. Kanske till och med ett draglok i en del fall.

Att ”beställa” sådana aktioner kräver ett genomarbetat förhållningssätt, alltifrån analyser av önskat slutläge och formulering av resultat, att skapa partsammansatta team, mobilisera resurser, planera, genomföra – och kanske framförallt att följa upp och utvärdera mot uppställda kriterier.

Genomförande

I programförslaget rör sig diskussionen på flera olika plan. Från det övergripande behovet av att strukturera de båda kulturarvsområdena på ett för både allmänheten och experterna tilltalande och lättbegripligt sätt, till kortsiktiga behov av att agera här och nu i en rad frågor. Materialet ger inriktningar för konkret fortsatt arbete på alla dessa nivåer.

Gemensamt är behovet av att utveckla förmågan att leda fristående människor och verksamheter i samarbeten mot gemensamma mål, under komplexa förhållanden, och utan att i alla stycken kunna utöva formell makt. Man kan kalla detta för ett ”governance-tänkande”, som komplement till, och en förstärkning för, de ordinarie förvaltningsstrukturer som leds i olika hierarkiska ordningar (government).

Många av de initiativ som diskuteras i programmet är till sin natur organisationsövergripande men i något avseende intressegemensamma. Ingen äger självständigt makten över genomförandet, utan man är beroende av varandra och av att finna

³ En gryende förståelse och artikulering av en i många stycken liknande frågeställning börjar växa fram inom försvarsmakten, genom utvecklingen av ledningssystem för ett nätverksbaserat försvar (Rapport 09 100:63289, bil 3, mars 2007).

gemensamma motiv, gemensamma drivkrafter och gemensam finansiering. Inom flera viktiga samhällssektorer – till exempel när vi talar om innovationssystem och teknikutveckling, eller inom försvarssektorn – har sådana synsätt utvecklats till att bli centrala doktriner.

Hur implementeras planen?

En strategi för hur man iscensätter nätverkssamarbeten och partnerskap kan egentligen inte ägas av någon. Den är ett uttryck för en insikt om att det behövs breda och tidigare delvis oprövade arbetssätt för att man ska rå på de stora utmaningar som föreligger inom det maritima och industrihistoriska området.

Västra Götalandsregionen ansvarar som initiativtagare till planeringsarbetet för att väcka tanken på att konstruktiva samarbetsprocesser behöver startas. Sedan är det upp till kommunförbunden, kommunerna, företagen, föreningslivet och enskilda människor att se till att det kommer fram ett antal sådana initiativ.

Regionorganisationen föreslås i det föreliggande programdokumentet att initialt ta på sig ledartröjan och försöka se till att processerna kommer igång. Man föreslås träda in i en roll som uppdragsgivare och bistå aktörerna på fältet med råd och analyser beträffande hur man ska lägga upp arbetet.

Regionens kulturnämnd föreslås avsätta en summa pengar som kan utnyttjas som stimulansmedel för att få igång önskade samverkansprocesser och partnerskap.

Redan i programarbetets inledande kontakter med olika intressenter, har flera idéer och förslag på konkreta inriktningar eller projekt kommit upp. Några – tidigare nämnda i förslaget – har redan genomförts som goda exempel. Renoveringen av Pater Noster i ett nätverk av offentliga och privata intressenter är ett sådant. Andra har precis börjat formas; en skuthamn i Göteborg, ett centrum för handelssjöfarten någonstans i Västsverige, ett fartygsvärnscenter efter norsk modell.

Flera öppna idéer och förslag har kommunicerats med arbetsgruppen. Några av dessa redovisas nedan. Syftet är att exemplifiera och ge uppslag för det fortsatta och fördjupade arbetet inom det maritima och industriella kulturarvsområdet.

Att gestalta regionala sammanhang – övergripande och gemensamma frågor

Som överordnad ambition föreslås att en diskussion tas upp med offentliga, privata och enskilda aktörer, om innehåll och nya möjligheter i de maritima och industriella kulturarvsområdena. Insatsen syftar till att arbeta fram en gemensam och förankrad bild av möjliga klusterformationer och platser där samarbeten kan utvecklas.

Några exempel: Vilka intressanta nya, samarrangerade verksamheter och erbjudanden kan gestaltas? Vilka platser eller miljöer kan bilda utgångspunkter? Vilka är de funktionella kopplingarna mellan olika företeelser? Var finns det verksamheter som kompletterar varandra och som spänner över traditionella sektorsgränser?

På ett mer tematiskt och övergripande plan har det framkommit önskemål om att arbeta med ”digitala historier”, dvs. att söka upp bra berättelser inom de båda kulturarvsområdena och dokumentera dessa digitalt.

Ett annat intresse utgår från att skapa en samlingspunkt för lärande runt industrisamhällets förändring och utveckling i förhållande till ett hållbart samhälle. Man kan till exempel utveckla portalen *industrihistoria.se* till ett gemensamt nätverk som hanterar metodik och sammanhang.

Sjöfarten i Väst, *www.sjofartenivast.se*, som administreras av Maritiman i Göteborg, har alltsedan kulturhusens dag 2005 ett uppdrag av Västra Götalandsregionens kulturnämnd att samordna föreningsbaserade maritima kulturarvsaktörer.

Med inriktning mot besöksnäringen finns ett intresse av att skapa ett nav för destinationsutveckling av potentiellt intressanta besökspunkter. Man skulle också kunna utveckla former för att ”produktplacera” det maritima och industriella kulturarvet i film och media-produktioner.

Exempel på möjliga partssammansatta samverkansprocesser

I samarbete med nätverket Svenska Varv är det önskvärt att sätta fokus på varvsnäringen och utveckla ett sammanhang som de varvshistoriska intressena kan samlas runt. En av många utgångspunkter kan vara varvsstrukturerna runt Göteborg, Uddevalla, Sjötorp och Hälleviksstrand och Lödöse. Lödöse är även centrum för den varvshistoriska föreningen i Göta Älvdalen.

Man skulle också kunna studera möjligheter att vidareutveckla samarbeten som syftar till att lyfta fram handelssjöfartens roll för Sveriges och Västsveriges internationella konkurrenskraft. Intressenter finns genom Klubb Maritim, Sveriges Sjömanshusmuseum i Uddevalla och flera andra.

Inom traditionssjöfarten behöver samarbeten utvecklas och stödjas på flera plan; skapa en hemmabas – skuthamn – med pedagogiska och tekniska stödfunktioner, skapa en form för vidareutbildning/behörighet att framföra traditionsfartygen, påverka regelverket och utveckla en kursverksamhet.

Fall- och slussområdet i Trollhättan är ett exempel på att man i nätverksform vidareutvecklar ett nationellt kulturarv till en stark nod för teknikhistoriskt lärande och upplevelsebaserade besök. Andra exempel som skulle kunna utvecklas på liknande sätt är kanalsystemen med deras nätverk av aktörer, Vänersjöfarten, eller de mindre varven vid kanalerna och sjöarna.

Från besökssynpunkt har Läckö slott med omgivningarna nämnts. Här skulle det gå att skapa en stark destination för kulturbaserad turism, med anknytning till andra delregionala sammanhang i Skaraborg. Men en aktiv och reell knytning till de maritima nätverken kompletteras miljön av ett livskraftigt varv på Kållandsö.

Exemplet leder vidare till tankar om destinationsutveckling baserat på andra viktiga kulturhistoriska miljöer, som till exempel Rydal och Sjuhärads textilkuster, Mölndal och pappersindustrins miljöer, eller konstnärskluster och industrihistoriska miljöer i Dalsland.

Stora utvecklade frågeställningar handlar om hur man hanterar processindustrierna utifrån ett bevarandeperspektiv. Hur dokumenteras de? Vilka metoder och förhållningssätt är utvecklingsbara? Hur ska man se på den nya industrin - till exempel läkemedel? Finns det intresse av att lyfta fram samband och historieperspektiv som har beröringspunkter med avancerad teknologisk utveckling i det moderna samhället.

Sammanställningen redovisar idéer och tankar som har dykt upp från olika håll under arbetets gång utan att gallra eller värdera. Här finns säkert sådant som inte är möjligt eller önskvärt att vidareutveckla. Här saknas med ännu större säkerhet väldigt många goda uppslag och idéer. Förhoppningen är att inspel ska komma som en del av remissbehandlingen av materialet. En utförligare inventering av fler prioriterade insatsområden kommer att ske inom ramen för det fortsatta planarbetet.

Problem och hinder

Förslaget ska inte uppfattas som en problemfri och väl beprövad väg att vandra. Tvärtom präglas en inriktning på att lösa komplicerade uppgifter i partnerskap och nätverk av en lång rad osäkerheter och olösta svårigheter.

En sådan kan vara risken att kväva frivilligsektorn och de enskilda eldsjälarna – som kulturminnesvården är så beroende av – när man rör sig mot operativa former som också har kommersiella förtecken, eller har företag och stora institutioner inblandade. Här gäller det att se upp så att man inte underminerar sociala/lärande processer och ”kastar ut barnet med badvattnet”.

En annan svårighet, som hänger samman med detta, kan vara att hitta den gemensamma nämnaren som leder till möjlig samhandling mellan företag, förvaltningar och frivilligsektorn.

En tredje svårighet kan vara att leda och kvalitetssäkra dessa samarbeten. En fjärde kan vara att generera det kapital som måste uppstå som ett betydande komplement till skattekollektivets kassa, och som i flera fall är det nödvändiga villkoret för att kunna genomföra de önskade initiativen.

Listan på svårigheter kan med säkerhet göras mycket längre, och det blir en uppgift för det fördjupade planarbetet att efter remissbehandlingen behandla styrkor, svagheter hot och möjligheter på ett mer fullständigt sätt.

Avslutande reflektioner

Arbetet med att ta fram ett förslag till program för det industriella och maritima kulturarvet i Västra Götalandsregionen har pågått under några vår- och sommarmånader 2007.

Just i Västra Götalandsregionen finns en gedigen bakgrund till ett sådant arbete. Vi har under de senaste 25 – 30 åren med styrka tvingats inse frågeställningarnas relevans genom det stora antalet industrinedläggningar med åtföljande bevarande- eller återanvändningsproblem. Inte minst gäller detta de extremt storskaliga varvsområdena.

Vi har också tvingats inse de svårigheter som är förknippade med att lösa dessa bevarandeprogger. På flera håll har man kommit mycket långt – i Göteborg, i Trollhättan eller i Sjuhäradsbygden för att nämna några. På andra håll har man just börjat bearbeta frågorna om hur de storskaliga industriella och maritima kulturarven ska kunna ges en bärkraftig roll i samhället.

Gemensamt tycks vara insikten att frågorna är komplexa och att en part, med aldrig så goda föresatser, inte ensam kan lösa de uppgifter som är förknippade med bevarande och vidareutveckling av stora objekt inom de maritima och industriella kulturarvsområdena .

Perspektiven måste med nödvändighet pendla mellan medvetna kulturhistoriskt baserade bevarandeariktningar och insatser för att skapa nya ekonomiska plattformar, från vilka ett vardagligt användande av kulturhistoriska föremål i en framåtsyftande ekonomi kan utgå. Hela området vilar på ett fundament som består av sociala och lärande perspektiv.

Genom regionens gedigna industriella och maritima prägel var man tidigt igång med att utveckla metoder för och kunskap om hur man ska ta sig an dessa svåra frågor. Flera av våra universitet och högskolor har i många år forskat och grundutbildat inom området – kunskaper och kompetensmassor som vi i dag kan glädjas åt och nyttiggöra i det fortsatta arbetet. I praktisk verksamhet har företag och organisationer skaffat sig en vana och en förmåga att verka på kommersiella villkor inom dessa fält.

Men den särskilda utmaningen är även fortsatt att förstå, dokumentera och bevara det industriella som fenomen i oss, som individer och som samhälle. Den industriella traditionen finns på alla sätt med oss och skapar vår vardag i hemmet, i sjukvården, i jordbruket – miljöer som man först inte tänker på när man talar om det industriella samhället. Det industriella tänkandet och med det den internationella utblicken, har format vår region och dess människor. Industrins och sjöfartens fantastiska miljöer är egentligen inte något som vi relaterar oss till som betraktare – de är en del av vårt moderna liv.

Det nya är att de uppgifter som är förknippade med ett bevarande av dessa komplexa miljöer och föremål kräver ett nytt betraktelsesätt, som i många stycken står i överensstämmelse med sättet att betrakta framtidinriktade satsningar i resten av vår ekonomi.

Att vi i det här sammanhanget förhåller oss till gamla föremål och strukturer innebär inte att vi kan använda oss av gamla tänkesätt. Ett framgångsrikt kulturarvsarbete förutsätter tvärtom att det moderna samhällets främsta tänkesätt, metoder, utvecklingssystem och tekniker utnyttjas.

Bilaga 3. Remissvar

Sammanfattning av remissvar över program för Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet

Bohusläns kustlag är positiva till utvecklingsplanen och ser många fördelar med ett samarbete mellan olika intressenter inom det maritima och kustkulturella området. Man konstaterar att programmet rör sig om en idémässig inriktning på hur det fortsatta samarbetet mellan kommuner, företag, föreningar och enskilda människor ska gå till. Programmet rör sig över ett mycket stort område. Kustlaget ser positivt på utredningens förslag till klusterbygge och nätverksform.

I remisvaret föreslås att 4:e att-satsen får följande lydelse: ”**Att** nämnden årligen avsätter medel att utdelas som ekonomisk stöttning till de ideella lokala föreningar som arbetar med att skapa nya partnerskap/nätverk som stärker intentionerna i handlingsprogrammet”.

Bland utredningens exempel vill man kommentera följande:

- Skuthamnskonceptet passar flera kommuner. Det behövs hemmahamnar på flera håll för traditionsfartyg och plats för gästande skutor och ångbåtar.
- En svensk variant på idén om ett fartygsvärnscenter skulle vara att stödja verksamhet på flera orter, snarare än att försöka centralisera.
- Behörighetsfrågorna måste lyftas till högsta nivå.
- VGR borde påverka de rätta instanserna för att öka det statliga skutstödet.

Högskolan i Borås ser mycket positivt på en utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet och på att vara en aktiv aktör i genomförandet av utvecklingsplanen. Tillförsel av resurser i form av medel och personal skapar goda förutsättningar för att resultat kommer att uppnås.

Innovatum Science Center AB ser positivt på kulturnämndens utgångspunkter och mål. Man ser programmet som i första hand riktat till politiken. Verksamhetsföreträdare i föreningar och museer har svårare att ta till sig materialet innan det har omsatts i konkreta åtgärder.

Ökad tydlighet beträffande sambanden mellan de olika programmen och en beskrivning av nuläget skulle göra det lättare att förhålla sig till materialet. Man utläser att ambitionen med programmen är att länka samman kultur, lärande, näringsliv och civilsamhälle i väl synliga strukturer. Man förstår också syftet som att se till att samhällets resurser görs tillgängliga och nyttjas mer effektivt genom att invånarna i Västra Götaland utövar ett inflytande utifrån sina behov. Innovatum tycker dock att det saknas en beskrivning av regionens roll och hur programmen förhåller sig till kommunernas ambitioner. Innovatum Science Center ställer sig positivt till programmen men menar att remissen har gått till en för snäv grupp.

Angående programmet för det maritima och industriella kulturarvet är man positiv till intentioner och angreppssätt. Det man saknar är framförallt ett jämställdhetsperspektiv, inte

bara genus utan också klass, ålder och etnicitet. Man ser positivt på att området inte beskrivs som en funktion av de offentliga institutionerna inom området. Man ställer sig helt bakom ett sådant perspektiv och vill betona betydelsen av ideella och kommersiella aktörer.

Man ser ett problem i att översätta idéer om nätverksbaserade system till praktisk verklighet. Exempelen i programmet är alltför storskaliga och knappast möjliga att hantera för huvuddelen av områdets aktörer. Viktigt att stimulera nätverksprojekt som kan vara exempel i det fortsatta arbetet.

Den industrihistoriska delen behandlas alltför enkelt i programmet. De samarbeten som finns i dag inom området fungerar men behöver tydliggöras och utvecklas för att fylla de funktioner som programmet eftersträvar. Det regionala industrihistoriska samarbetet har i dag inte tillräckligt fokus för att genomföra programmets utvecklingsintentioner. Tydliga uppdrag behövs.

Innovatum efterlyser ett förtydligande av programmen och en klarare koppling mellan program och åtgärder. Förslag på rubriker: ”*Kulturens roll i den regionala utvecklingen*” eller ”*Program för den sociala dimensionen för hållbar tillväxt ur ett kulturperspektiv*”.

Beträffande genomförandet tror Innovatum att de fyra processledarna ska vara anställda av regionens kulturnämnd men tidvis vara placerade på kommunalförbundens kanslier. Man tror att det är viktigt att dessa ”förändringspiloter” har ett stort utbyte sinsemellan och att det finns en klar styrning från kulturnämndens sida. Med en placering på kommunalförbunden finns det en risk att de kommunala strukturerna blir alltför starkt representerade och att andra aktörer i civilsamhälle och näringsliv tvingas inordna sig i dessa.

Statens fastighetsverk menar att Västra Götalandsregionen har kommit långt när det gäller att se kulturarvet som en resurs för hållbar utveckling, både med hänsyn till de enskilda medborgarnas livskvalitet och regionens ekonomi och välmående i stort. Man sympatiserar med regionens fokus på medborgarnytta, samplanering och deltagarstyrning - utgångspunkter som också stämmer med frågor som diskuterades på Riksantikvarieämbetets höstmöte 2007.

Man understryker betydelsen av att hitta berättelserna om människorna och platserna, liksom behovet av att möta målgruppen invandrare genom att låta intresse och fackkunskap binda samman över språk- och kulturgränser. En tredje och återkommande punkt är kulturarvet som ekonomisk resurs. Man refererar här till framtidsforskaren Thomas Fürth som menar att kulturarvet i framtiden kommer att vara ”hårdvaluta”.

Inom SFV finns en växande medvetenhet om den potential som verkets fastigheter har i detta sammanhang. Samverkan med andra aktörer är för SFV:s del vägen framåt och man jobbar aktivt för att möjliggöra fler satsningar för att levandegöra och utveckla dessa. Man delar åsikten att det behövs breda flerpartsbaserade samarbeten där man strävar efter att skapa mervärden i termer av verksamhets- eller destinationsutveckling, baserat på kulturarvet. Man påtalar också risken att förväntningarna på skattefinansiering blir för stora när en statlig aktör (som SFV) är med i bilden och hälsar därför med glädje VGR:s satsning på utveckling av nya metoder för byggande av partnerskap.

Sveriges Sjömanshusmuseum drivs i stiftelseform och huvudsakligen med ideella insatser. Man har en stor och viktig kontaktyta mot dagens maritima näringslivs- och organisationskluster. Många av de aktiva frivilliga krafterna är före detta ombordanställda. Man vill utveckla sig till ett högkvalitativt nätverks- och forskningscenter. Sjömanshusmuseet samverkar redan i dag med flertalet av näringens aktörer och organisationer.

Man pekar på att det behövs en gedigen kartläggning av potentialen för klusterbyggande inom regionen. Fruktbara sammanhang behöver pekas ut. Förståelse mellan aktörer byggs genom att identifiera arbetssätt, kunskapsuppbyggnad, och organisations/företagskultur hos såväl kulturarvets aktörer som inom handelsflottan. Man instämmer i att det krävs ett nydanande arbetssätt och vill understryka att detta förutsätter ett nära samarbete med näringslivet.

Modern teknik öppnar helt nya möjligheter att gestalta dessa sammanhang. Täta dialoger och ofta förekommande möten är sannolikt vägen att vandra. Historiska upptäcktsfärder så som de tillämpas i den anglosaxiska världen är brukbara exempel.

En livscykelanalys med det internationella perspektivet och handelsflottan som grund föreslås. Detta är en ansats som har kapacitet att förena varvsutvecklingen, fartygshistoria, redarens perspektiv och sjömannens vardag på däck eller i maskin. Museets arkiv är en resurs för detta.

Sjömanshusmuseet menar att VGR:s ansats förefaller vara bärkraftig. Man vill dock framhålla behovet av en tydligt visualiserad struktur för processen; såväl kvantifierbara som kvalitativa mål, brett sammansatta projektteam, tydlig beställarroll och kompetenta styrgrupper. Detta förutsätter en stark och lustfylld vision som delas av samtliga intressenter och en öppenhet och förståelse för de olika parternas sätt att utveckla kunskap och resultat. Det kommande arbetet emotses med intresse och sjömanshusmuseet ställer så långt det är möjligt sina resurser till förfogande

KK-stiftelsen ser en potential i ett samlat grepp om Västra Götalands industriella och maritima historia. Man hänvisar till den s.k. FUNK-modellen – forskning, utbildning, näringsliv och kultur – som har utvecklats inom KK-stiftelsens satsning på upplevelseindustrin och tillämpats i samband med tillväxtprogrammen.

Man frågar sig om inte förslaget skulle vinna på att balansera bevarandefokus med en tydligare ansats på tillgängliggörande och ett större fokus på slutanvändarna.

Högskolan Väst har tagit del av förslaget och har inget övrigt att erinra.

Svenska Fyrsällskapet lämnar i sitt remissvar synpunkter på vad man gemensamt skulle kunna göra och vilken utveckling som man anser vara till nytta för de föreningar som arbetar med Sveriges maritima kulturarv inom Västra Götaland.

Man menar att det först och främst måste upprättas en föreningskontaktlista så att alla intressenter som finns inom regionen kan kontaktas. Enbart inom fyrområdet finns minst 10

lokala föreningar. Därutöver nämner man ytterligare ett 10-tal hembygdsföreningar eller motsvarande vars verksamhet har anknytning till fyrar, 20 – 40 skutföreningar, 5 – 10 varv och en mängd ”övriga” som t ex Klubb Maritim, Föreningen Repslagarbanan, Radiomuseiföreningen och andra liknande. Utöver dessa rent kulturarvsanknutna aktörer nämner man Redareföreningen, ett 30-tal stora och små rederier, reparationsvarv, skeppsklarerare, Sjöfartsmuseet, Maritiman, m.fl.

De ideella föreningarnas verksamhetsområde ser man i tre delar;

1. Kunskap om sitt område,
2. Behov av pengar,
3. Administrativa uppgifter.

Inom det första området, kunskap, ser man inte att föreningarna behöver något tillskott.

Inom grupp 2, pengar, är det gemensamma problemet att man har tillgång till ideell arbetskraft men saknar pengar för att genomföra det man önskar. Här behövs hjälp, t ex med att sammanställa alla källor som man kan söka bidrag från i fonder, EU, stat, län och kommuner. Dessutom behövs stöd och utbildning för själva ansökningsprocessen. En Maritim Stiftelse vars avkastning går till att stödja föreningarna vore bra.

Inom grupp 3, administrativa uppgifter, tror man att regionen kan göra sin största insats. Föreningarna behöver gemensamma lokaler – man föreslår ett Göteborgs Maritima Hus där flera maritima föreningar kan ha förråd, kontor och möteslokaler. Det gamla Tullhuset vore lämpligt för detta, menar man. Det behövs också en gemensam hemsida där hela regionens maritima styrka visas och som informerar om hur man besöker platser, öppettider mm. Andra behov är gemensamma inköp och/eller inköpskontrakt, samarbete om informationsmaterial och avtal med tryckerier, en anställd som kan stötta föreningarna med administrativa uppgifter, rådgivning beträffande föreningsjuridik och skattefrågor, mm.

Slutligen menar man att det bästa sättet att få fram ett samarbete är ett se till att de olika föreningarna träffas; att skapa ett mötesställe där man kan lära av varandra och där nätverken kan växa.

Segelsällskapet Fram för fram problemställningen med att allt fler av de centrala kajområdena med anslutande byggnader ”saneras” till lägen för lyxboende som inte lämnar plats för sjöfartens intressen.

Man har svårigheter att ta in budskapet i programmen och man efterlyser klarare formuleringar om ”vem som ska göra vad”, i mer påtaglig mening.

Sjöfararkusten Småland Öland menar att programmet tar ett helhetsgrepp och visar en fruktbar respekt för föreningsliv och ideellt arbete. Man ser en lovande infallsvinkel på samarbetet medborgare/myndighet och tycker att det är bra att medborgaren ska ses som en medaktör och inte bara en konsument eller besökare. Man vill dock peka på en aspekt som saknas i programmet; med hänvisning till EU kommissionens arbete med en ny sameuropeisk sjöfartspolitik (www.ec.europa.eu/maritimeaffairs) ser man två huvudproblem:

1. Våra hamnar utnyttjas i dag till 85-90 % och behöver således byggas ut.
2. Sjöfarten har i dag svårt att rekrytera folk av alla kategorier.

Som lösning på problemen föreslår kommissionen att den moderna sjöfarten och hamnverksamheten binds ihop med det maritima kulturarvet i vid mening. Härigenom kan man väcka medborgarnas intresse för sjöfarten och stimulera till aktivt deltagande. Det maritima kulturarvsarbetet får således inte begränsas till bevarandeinsatser och skapande av besöksmål för kulturturism. Man bör också lyfta fram detta arvs betydelse för regionens utveckling i ett internationellt perspektiv. Man rekommenderar läsning av van Hooydonk ”Soft values of seaports”. Garant, Antwerpen.

Film i Väst avstår från att lämna synpunkter.

Riksantikvarieämbetet ser mycket positivt på programmets breda och offensiva ansats. I förslaget att främja nätverksbaserade initiativ ser man möjligheter till nya former av samarbeten. Man välkomnar ett fokus på det frivilliga engagemanget. RAÄ delar programmets syn på kluster och strategiska partnerskap. Dessa är nödvändiga för att kunna hantera stora komplexa strukturer och säkerställa deras kulturhistoriska kvaliteter. Nyttoperspektiven ser man som nyckeln till att brett sammansatta konstellationer långsiktigt förblir både dynamiska och stabila.

Riksantikvarieämbetet ser mycket positivt på att programmet betonar vikten av att synliggöra och utveckla industrivarvens kulturarv. Nätverket Svenska Varv verkar i linje med programmets tankar om att samverkade aktörer i nätverk kan skapa resultat utöver vad en institution eller enskild part ensam förmår. Man pekar på förmågan att arbeta med flera perspektiv samtidigt och därmed säkerställa kvalitet, mångfald och samhällsrelevans. Programmets ambitioner att knyta samman olika typer av aktörer kräver att någon tar ett initialt ansvar. Man välkomnar tanken att VGR kan axla rollen att vara processledare.

Landsarkivet håller med om att diskussionen mellan privata, offentliga och enskilda aktörer är överordnad, inte minst för att detta skapar nödvändiga resurser. Realistiskt är också att det behövs ett vinstmotiv, till exempel via kulturturism, för att generera dessa resurser.

Landsarkivet pekar på att arkivens och bibliotekens roll inte har beskrivits. Det skriftliga källmaterialet är en byggsten i arbetet med att bevara arvet. I programtexten kunde man foga till betydelsen av de kunskapsbanker som finns tillgängliga i arkiven.

Landsarkivet kan erbjuda en nära koppling till lärande och utbildning genom de introduktioner till arkivstudier som ges årligen. Man pekar också på utbildningen i arkivvetenskap vid Göteborgs universitet.

Landsarkivet förfogar över dokumentation från statlig verksamhet i länet från 1600-talet fram till nutid. Nämnas kan Sjömanshusens arkiv, tullarkiv, skattearkiv, lotsarkiv, navigationsskolans arkiv, sjömansregistret m.fl. Landsarkivet förfogar också över ett

omfattande företags- och näringslivsarkiv, samt fiskerinäringens, sjöfartsnäringens och hushållningssällskapens arkiv.

De svenska arkiven är en bra och nödvändig utgångspunkt för fördjupning och lärande om det maritima och industriella kulturarvet. Landsarkivets personal är en resurs för att komma igång med sådana arkivstudier.

Statens Maritima Museer ser i nätverksbaserade initiativ möjligheter för nya former av flerpartsarbeten som inte har prövats förut. Eftersom frågor som är kopplade till maritim kulturmiljövård allmänt är så komplexa att en part ensam inte kan lösa uppgiften kan sådana initiativ få stor betydelse, även genom samverkan med parter som finns utanför Västra Götalandsregionen.

Man ser de många historiska fartygen i Västsverige och det stora ideella engagemanget för dessa som en stor kraft. Man ser det som positivt att utvecklingsplanen betonar vikten av att synliggöra varvsnäringens kulturarv. Nätverket Svenska Varvs tankar om ett varvs- och fartygsvärnscenter är i linje med planens tankar. En sådan verksamhet kan mycket väl byggas med en polycentrisk struktur som innefattar flera aktörer, som till exempel Forsvik, Hälleviksstrand och Föreningen Skuthamnen.

SMM ser det som nödvändigt att någon tar det samlade ansvaret för att samverkande processer startas. Positivt om Västra Götalandsregionen kan ta en sådan roll. Man ser att redan det genomförda programarbetet har inneburit något som kan liknas vid en maritim kulturmobilisering i regionen, Metoden har stimulerat engagemanget och stärkt intresset för frågeställningarna hos alla berörda parter. SMM understödjer på olika sätt det fortsatta utvecklingsarbetet kring det maritima kulturarvet i regionen. Ett uttryck för detta är SMM:s medverkan i att utveckla ett sjöfartens hus i Skärhamn.

Seniorer i tiden menar att när det gäller frågor om att ta hand om regionens kulturarv så måste arbetsfältet utvidgas till att omfatta hembygdsrörelser, arbetslivsmuseer och andra små museer och ideella föreningar. Man nämner Stenhuggarmuseet i Hunnebostrand, Vikarvets Museum och Lysekil.

Sjöfartsmuseet i Göteborg har en lång tradition av att samarbeta med många av de föreningar och organisationer som nämns i dokumentet. Museets uppdrag från Göteborgs kulturnämnd innebär att man skall arbeta för att stärka dessa nätverk. Man har också ett nära samarbete med Statens Maritima Museer. Sjöfartsmuseet beklagar att man inte omnämns med större tydlighet i programdokumentet.

Museet har utöver bas- och tillfälliga utställningar, föremålssamlingar och ett mycket välbesökt arkiv. Man arbetar aktivt efter riktlinjer liknande de som nämns i förslaget, exempelvis Livslångt Lärande och olika samarbeten med skolor, ideella föreningar och folkbildningsorganisationer. Kittet i museets gränsöverskridande verksamhet är det ömsesidiga behovet av delaktighet och påverkan.

Exempel på Sjöfartsmuseets samarbetsparter är Chalmers Lindholmen, Sjöfartens kultursällskap, Kulturnätverket Majorna, Maritiman, Ostindiefararen Göteborg, BRG (Business Region Göteborg) Föreningen Allmogebåtar, Svenska Fyrsällskapet, hembygdsföreningar, kultureservaten Gatenhielm och Klippan, och många andra.

Sjöfartsmuseet ser det som viktigt att tillvarata befintliga nätverk och samarbetsprojekt och utifrån dessa skapa processer för utveckling, förbättring och förnyelse.

Västarvet instämmer i programmets övergripande slutsatser angående behovet av en bred samverkan mellan offentliga institutioner, ideella organisationer och näringslivet. Man ser också ett behov av att koordinera krafterna inom det maritima kulturarvet för att skapa gemensamma mål. Man tycker dock att skillnaderna mellan det maritima och det industriella kulturarvet kunde poängteras mer. Man ser det maritima som mer småskaligt och mindre bundet till specifika platser.

Kulturarvets roll som motor för lokal regional utveckling måste tydligare kompletteras med den stora rollen som identitetsskapare och som ett medel för social sammanhållning. Vidare menar man att programmet inte behandlar det immateriella kulturarvet. Detta ser man som en nödvändighet för att förstå samhällsliga och personliga behov, liksom kulturarvets roll i lärande processer.

Västarvet vill understryka att de projekt som nämns som exempel i programdokumentet inte med självklarhet är de som kommer att bli pilotprojekt. Man pekar på svårigheten att hitta former för att värdera och olika projekt och att prioritera vart resurserna ska gå.

Västarvet har själv formulerat ett antal projektidéer som man bedömer som betydelsefulla. Man pekar på paraplyprojektet *Nordsjön* som syftar till att skapa en internationell referensram kring gemensamma maritima kulturyttringar runt nordsjöområdet. Man vill lyfta fram *Miljöer på havsbotten* som intresserar sig för de speciella förhållanden som råder i djupvattenhål och på rev. Man stödjer tanken på ett *fartygsvärnscenter* och ser Beckholmen i Stockholm som ett center för segel- och ångfartyg, Gothenius varv i Göteborg med inriktning på större nitade fartyg, Forsvik med inriktning på mindre tändkule- och ångfartyg och (troligtvis) Hälleviksstrand på västkusten med inriktning på träskutor.

När det gäller ungdomsutbildning pekar man på gymnasieskolans teknikprogram i äldre industriell teknik och på högskolenivå kurserna "Det industriella kulturarvet", "Båtar skepp och fartyg" samt "Vård av hållristningar" i samverkan mellan GU och Västarvet.

Man menar att programmet inte tydligt nog redovisar kulturarvssektorns förhärskande synsätt att kulturarvet ska bevaras *och brukas*. Man vill klargöra regionens egen organisation och *Västarvets* roll i dessa processer. Man är beredd att vara en drivande kraft i arbetet att formera den maritima kulturarvssektorn mot en gemensam målbild.

Västarvet menar att kulturarvsområdet innehåller en rad historiska kontextuella frågor och förklaringsmodeller som föreningar och arbetslivsmuseer inte har på sin agenda. Det vilar på museerna att ta upp dessa perspektiv till behandling. Därmed måste Västarvet ges stöd för att

fördjupa och utveckla den långsiktiga förståelsen av detta kulturarv, vilket måste innebära att delvis ny kompetens kommer att krävas. Västarvet kommer redan under vintern 2008 att utveckla en målbild som redogör för hur organisationen kan bidra till detta arbete.

Riksarkivet har under 2007 tillsammans med NUTEK, ITPS och SKL kartlagt hur kulturperspektivet hanteras i regionala planeringsdokument för samtliga län. Man ser Västra Götalandsregionens handlingsprogram som delar av en intressant politisk planeringsprocess som allmänt syftar till en hållbar regional utveckling och tillväxt.

Gemensamt för de tre programmen är att de i hög grad har karaktären av inriktningsdokument som kräver fortsatt konkretisering. Man ser regionens program som en dynamisk framflyttning av de kulturpolitiska perspektiven som man fortsatt är intresserad av att följa upp. Tillämpat på kultursektorn ser man en framväxande ”fusionspolitik” där nyckelbegreppen är lärande och partnerskap med målet att bidra till en hållbar utveckling med den sociala dimensionen i fokus.

Även om handlingsprogrammets styrka ligger på det visionära planet observerar man att de också innehåller ett antal arbetsmetoder och modeller för partssammansatta samverkansprocesser.

Riksarkivet menar att programstrukturerna och textflödet med fördel kan stramas upp vid en kommande revision. Utformningen av uppföljningssystem och utvärderingsmetoder bör observeras.

Riksarkivet har under 2007 lämnat ett förslag till landsarkivens regionala kulturverksamhet som har en grundton som ligger nära de tre aktuella handlingsprogrammen för VGR. Man ser därmed att Landsarkivet i Göteborg kan medverka till uppfyllandet av programmets målsättningar. Riksarkivet kommer att följa det fortsatta arbetet med stort intresse.

Kungliga Biblioteket (KB) avstår från att lämna yttrande över remissen.

Biosfär Kandidat Vänerskärgården med Kinnekulle ser goda förutsättningar för att utveckla naturnära besöksnäring med hållbart resande i sitt område. I handlingsplanen *Ekoturistdestination Vänerskärgården med Kinnekulle 2012* sammanfattas de åtgärder som berör Västra Götalandsregionen.

I sitt handlingsprogram ser man över kollektivtrafik till besöksmål och tar fram en gemensam vision och handlingsplan för framtidens transportmedel. I arbetet ingår att se över cykelvägnätet inom området.

Statens kulturråd noterar programmets fokus på demokrati och medborgarnytta och vill särskilt betona den tydliga samverkan med den kommunala nivån som programmen ger uttryck för. Man ser kulturen som en viktig del i arbetet med att stärka den sociala dimensionen i regional utveckling. Kulturrådet deltar gärna i fortsatta diskussioner där den nationella och regionala kulturpolitiken kan samspela för att nå uppsatta mål.

Kulturnämndens utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet ser man som väl underbyggd och realistisk i sina förslag. Man poängterar samverkan med föreningslivet som en utgångspunkt för att nå det frivilliga engagemanget. Man ser positivt på kopplingen till det regionala programmet för barns och ungas fritid. Man instämmer också i att det torde finnas möjligheter att utveckla företagsverksamheten, med koppling till besöksnäringen och till ambitionerna i den regionala utvecklingsvisionen. De föreslagna stimulansmedlen kommer enligt kulturrådets bedömning ha mycket stor betydelse för utvecklingsarbetet.

Riksteatern och Riksteatern Västra Götaland är principiellt mycket positiva till utgångspunkterna i förslaget. Fokus på demokrati och invånarnas delaktighet och deltagande stämmer väl överens med Riksteaterns inriktning och den utveckling som teatern genomgår just nu. Man ser det som mycket positivt att handlingsprogrammet så tydligt har identifierat civilsamhället som en central aktör i samverkan med regionala kulturinstitutioner.

Riksteatern ser stora möjligheter att medverka till den föreslagna utvecklingen både som ideell aktör, som nationell scenkonstfrämjare och som producent. Man vill fördjupa samverkan vad gäller utvecklingen av både mänskliga och tekniska nätverk. Riksteatern har inga specifika synpunkter på förslaget till programmet för det maritima och industriella kulturarvet.

Skaraborgs kommunalförbund har en förhoppning att ansatsen i programmen ska genomsyra verksamheten också på den kommunala nivån. Man ser det som berömvärdt att man knyter in och samplanerar kulturverksamheten med den allmänna samhällsutvecklingen och gör den till en väsentlig del av tillväxt- och utvecklingsarbetet. Programmen borde dock kortas ner och mer fokusera på handling och konkreta insatser.

Utvecklingsperspektivet är bra och det är positivt att särskilda medel sätts av för tillväxtinsatser som tydliggör kulturens roll i hållbar utveckling. Det är bra att det öppnas upp för en stark dialog mellan region, delregion och kommun. Dagens mötesplatser måste dock utvecklas om detta ska bli framgångsrikt. Det är också bra att man tidigt har en plan för uppföljning och utvärdering och att kommunerna blir delaktiga i referensgrupper.

Handikappkommittén påpekar att programmet inte alls beaktar möjligheterna att utöva kultur för de 250 000 personer i regionen som lever med ett funktionshinder.

Region Skåne konstaterar att behovet av efterfrågestyrda verksamheter poängterades redan i visionsprogrammet 2005 och att detta ges en ytterligare fast form i de föreliggande programmen. Man noterar den starka profilen mot demokrati och medborgarnytta och som konsekvens av detta ett behov av nya arbetsmetoder. Målet att länka samman kultur, näringsliv och civilsamhälle väcker frågan om hur man hittar nya infrastrukturer och hur man ekonomiserar detta. Ambitionen att öka medborgarinflytandet är ett steg i samma riktning som Region Skåne har tagit.

I programmet för det maritima och industriella kulturarvet fokuserar Region Skåne på de två viktiga huvudsyftena; att föreslå samarbete mellan berörda intressenter, respektive att finna former för hur detta ska redovisas och utvärderas.

Förslaget att låta den ”institutionella världens experter bli en resursbank för de aktörer i samhället som utvecklar kulturarvet utifrån sina situationsanpassade, ekonomiskt bärkraftiga utgångspunkter” är väsentligt ur demokratisk och hållbarhetssynpunkt. Man menar att det konkret nu gäller att tydligare ta tillvara de ideella krafter som verkar för kulturarven. Samspelet mellan dessa och de olika offentliga aktörerna kommer sannolikt att bli allt viktigare för att långsiktigt bevara och utveckla kulturarvsbaserade resurser.

Man pekar på behovet av att utveckla beställnings- och evalueringssystem för kluster- eller nätverksbaserade ledningsmetoder, för att snabbt uppnå goda, målrelaterade resultat. Västra Götalandsregionen och Region Skåne har mycket att vinna på att engagera sig tillsammans i dessa frågor.

Strömstads Maritima Förening har lämnat en mycket omfattande redogörelse för sitt arbete med bl. a. Segelfartyget Lord Nelson. Man redovisar hur föreningen arbetar för att skapa engagemang och ekonomi runt bevarandefrågorna i det konkreta fallet. Mot bakgrund av dessa praktiska erfarenheter ser man det som sin uppgift att bidra till att ta fram det maritima och industriella kulturarvet i ljuset och göra det till en del av framtidsinriktade satsningar. Man ser förslaget att bygga kluster där den egna verksamheten sätts in i ett större sammanhang som ett sätt att nå dit man vill med sitt projekt.

Med tanke på kulturarvssektorns storlek ser man de fyra miljoner och en tjänst per kommunalförbund som kommer att avsättas som en alltför liten resurs. Men den delregionala medfinansieringen är inte klarlagd. Hur mycket är man beredd att satsa? Värdeämning höjer kvaliteten och blir ett redskap för de lokala projekten.

Man ser dock den sociala dimensionen som mycket viktigare än den ekonomiska budgetbevakningen. Inte minst ser man de äldres engagemang som en stor och tidigare underskattad resurs. Dialog mellan olika parter är bra och nödvändigt och det är positivt att regionen trycker på för att uppnå detta.

Förslaget att kulturinstitutionerna ska ut på fältet är bra. Man påpekar att byggandet av de nya sammanhangen skall ses som ett effektivt medel. Det får inte bli så stort och brett att det i sig blir målet. Förslaget är i sin helhet bra och behöver genomföras så snart som möjligt.

BKC Västra Götaland tycker att förslaget är bra och ställer sig bakom det i sin helhet.

Friluftsförbundet Göteborgs Distriktsförbund ställer sig positiva till fokus på demokrati och medborgarnytta samt ambitionen att skapa nätverk mellan lärande, kultur, näringsliv och civilsamhälle. Man vill gärna engagera sig i dessa nätverk och bidra med kunskaper under rubriken mobilitet och flexibelt lärande i friare studieförmer.

Industrihistoria i Väst har tagit del av förslaget och vill betona värdet av tillkomsten av en plan för det maritima och industriehistoriska kulturarvet. Man vill särskilt betona värdet av att ekonomiskt stöd ges till ideella föreningar, där kostnaden enbart för sammankomster och en enkel årlig tidskrift lätt åter upp 50% av medlemsavgifterna.

Folkteatern i Göteborg uttrycker sitt bifall till programförslagen. Under rubriken ”nätverksbaserad organisation mot tydligt satta mål” konstaterar man att teatern vid flera tillfällen har satt upp föreställningar från bl.a. den industriella utvecklingen i regionen. Exempel är ”En varvsdröm” 1981, och det senaste ”Staden och stjärnorna” 2004 där fordonsindustrin var relief till föreställningen. ”Sill” på stadsteatern under 1970-talet och ”Knalleliv” i Borås under 1980-talet ära andra exempel. Tillsammans med Folkteatern Skaraborg planerar man att göra en föreställning i Forsvik.

Man ser det som fuktbart att även fortsättningsvis involvera scenkonsten i nätverken runt de maritima och industriella kulturarven och man vill betona sin positiva inställning till samverkan runt dessa frågor.

Statens Historiska Museer, SHMM, konstaterar att arbetet inom VGR präglas av samma förtecken som inom den egna myndigheten. SHMM använder begrepp som *samskapande, interaktivitet och mötesplats* som ledord för utvecklingen av den egna verksamheten. SHMM vill särskilt uppmärksamma och uttala sitt stöd för ambitionen att identifiera kluster och utveckla partnerskap inom vilka bevarandebestånden kan bli ett komplement till framtidsinriktade satsningar. Bl.a. i projektet Publik Arkeologi syftar man till att utveckla den publika dimensionen i den arkeologiska processen. Detta sker ofta i partnerskap och kluster som innefattar fler aktörer än kulturarvsinstitutionerna.

SHMM noterar att programmen innehåller mycket få kopplingar till EU och internationella arenor och man ser fram emot att ta del av beskrivningar av hur regionen ska synas i en europeisk och internationell kontext.

Länsstyrelsen i O-län har inga invändningar mot andemeningen i programförklaringen men invänder att det så långt det är möjligt är viktigt att förtydliga syftet, med ett enkelt och allmängiltigt språk.

Programmet talar om medborgare i ett helt könsneutralt perspektiv och döljer därmed det faktum att förutsättningarna är olika för kvinnor, män, flickor och pojkar. Länsstyrelsen deltar gärna i det fortsatta arbetet med jämställdhets- och integrationskompetens.

Länsstyrelsen är positiv till förslaget att arbeta via partnerskap och nätverk, i klusterformer och med integrering av professionella och ideella aktörer. Programmet kan också bli en värdefull komponent i det arbete med natur- och kulturturism som länsstyrelsen och regionen bedriver gemensamt. Man understödjer tanken på att den industriella och maritima historien bäst skildras i naturliga, klusterliknande miljöer på olika platser i länet, exempelvis Sjötorp och Forsvik.

Länsstyrelsen ser det som naturligt att behandla det maritima och industriehistoriska kulturarvet som en helhet med hänsyn till regionens näringsekonomiska struktur. Västra Götaland präglas av omfattande sjöfart och tung industri, förenade i den - även i ett internationellt perspektiv - omfattande varvsindustrin.

Utvecklingsplanen har dock en slagsida åt det maritima hållet. Det innebär att viktiga regionala näringar som textilindustrin, livsmedelsindustrin och stenindustrin inte behandlas i förhållande till deras regionala betydelse. I motsvarande proportion som kommunikationerna till sjöss ges stort utrymme är det också viktigt att lyfta fram järnvägens betydelse för industrialiseringen.

En viktig del av det industriella kulturarvet - och som borde lyftas fram i planen - är migrationen och arbetskraftsinvandringen. Detta har påverkat det svenska samhället i en omfattning jämförbart med den industriella revolutionen i sig. Migrationshistorien är även närbesläktad med utvandringen från Sverige över havet. Denna gick till stor del via Göteborg.

Även om kunskapen om det industriella och maritima kulturarvet är relativt god, så är den uppdelad på en mängd olika kunskapsbärare, av vilka en stor del är föreningar och organisationer. Det är därför angeläget att skapa en stabil empirisk grund för det fortsatta arbetet genom att göra inventeringar och sammanställningar i översiktlig form över detta kulturarv och därigenom skapa en bättre kunskap över näringens regionala spridning och sammansättning.

Bevarandet av det maritima kulturarvet innebär en rad unika problem som skiljer sig från bevarandet av andra fysiska objekt. Underhållet är centralt och kan bli mycket kostnadskrävande för de ideella föreningar eller andra konstellationer med begränsade resurser som äger föremålen. Båtar kan inte belånas på samma sätt som fast egendom vilket gör att större reparationer kan bli svåra att genomföra. Regionen skulle kunna agera genom att initiera en fond för vården av det flytande kulturarvet, tillsammans med privata donationer och företagen. Fondens främsta syfte skulle vara att fungera som säkerhet vid vanliga banklån och på så sätt kunna stödja de ideella krafternas oavhängighet och självbestämmande.

Det fysiska kulturarvet i form av bevarandet av fyrarna ses som ett så stort problem att man avstår från att fördjupa sig i det i remissvaret. De enklare fasta sjömärkena har sammantaget ett stort kulturhistoriskt värde och jämfört med fyrarna är underhållet både enklare och billigare. Här kan hembygdsföreningar och ideella organisationer få stor betydelse. Genom regionens modell för samverkan kan enkla initiala insatser skapa stora mervärden.

Att bygga upp ett stort varvshistoriskt centrum ser man inte som realistiskt. Både den industriella och maritima historien skildras bäst i naturliga klusterliknande miljöer på olika platser i länet, med Forsvik och Sjötorp som goda exempel.

Programmets betoning av utveckling av klusterformationer där olika samverkande intressenter skapar miljöer som blir intressanta för besöksnäringen stöds helt av länsstyrelsen. Det industriella kulturarvet vinner mycket på om det kan hållas levande och ingå i ett samtida näringsliv med ett brett spektrum av aktörer.

Samverkan inom ett snävt geografiskt område mellan olika typer av verksamheter blir av större betydelse, än en sammanlänkning av likartade intressen i en större geografi.

Fristads folkhögskola ansluter sig i huvudsak till Västra Götalands Bildningsförbunds svar. Man vill dock understryka att man har varit en viktig aktör för vuxnas lärande sedan 1879 och att man är beredd att medverka bl.a. inom kurser för konst och hantverk för människor med funktionsnedsättning, pröva - på - aktiviteter, samverka med hembygdsföreningar och med olika nya nätverk.

Sjuhärads kommunalförbund påpekar att en omfattande implementeringsprocess är en förutsättning för att intentionerna ska kunna genomföras, framförallt på det lokala planet. Man hänvisar till beslut hos varje enskild huvudman om mål, resurser och prioriteringar inom respektive verksamheter.

Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland ansluter sig till remissvaret från Västra Götalands Bildningsförbund. Man hänvisar även till sin egen verksamhetsplan som under avsnittet kultur anger syftet ”att ge människor möjlighet att uppleva och själva utöva olika former av kultur”. Man vill vara en kulturell mötesplats för människor i olika åldrar och etniska grupper, man är öppen för samarbeten och ses som en stark samverkanspart. Man välkomnar samarbeten med aktörer inom såväl amatörkultur som professionella kulturinstitutioner. Vuxenskolan refererar till ett flertal konkreta verksamheter med anknytning till området som man redan i dag bedriver i samverka med andra aktörer.

Grebbestads folkhögskola ställer sig bakom bildningsförbundets remissvar men pekar även på vikten av att samverka med hemslojden och studieförbund, bibliotek och de regionala museerna, det senare exemplifierat med Vitlycke. Man skulle välkomna en gemensam metodutbildning för regionens folkhögskolelärare om hur man kan använda ABM i utbildningen.

Mjörns Ångbåtsförening menar att programförslaget är svårtillgängligt och saknar konkreta förslag. Man önskar sig ett större inslag av enkäter och liknande studier för att pejla vilken uppfattning allmänheten har om dessa frågor. Man saknar också enkäter till de ideella föreningar som arbetar inom det maritima området. Dock menar man att remissrundan och de seminarier som har hållits i ämnet har varit ett lovvärt försök att få kunskap om föreningarnas synpunkter. Man beklagar att den kulturhistoria som finns att tillvarata i form av den historiska fartygstrafiken på Mjörn, Sävelången och Anten inte finns omnämnd i utredningen.

Mjörns Ångbåtsförening bildades 1976 för att sätta ljuset på den ångbåtstrafik på sjön som började redan 1868. Föreningen driver ångbåten Herbert helt med ideella krafter vilket har gjort det möjligt att underhålla fartyget och hålla det i drift med en fungerande ekonomi. Utrymmen för större investeringar finns dock inte. Herbert är en av få koleldade bogserbåtar som Eriksberg byggde en serie av, som finns kvar med originalpanna och originalmaskin.

Man uppfattar att intentionerna i programmet är att föreningslivet mer aktivt ska integreras i Regionens kulturella satsning, utan att föreningarna för den delen ska institutionaliseras. Man ser fram emot kontakter och gemensamma diskussioner för att utröna hur man ska kunna gå vidare. Framförallt söker man lösningar på frågan om hur man ska kunna genomföra nödvändiga investeringar i bryggor, byggnader och markåtgärder. Flera mindre föreningar hotas förövrigt till sin existens av sådana större kapitalkrävande underhållsåtgärder.

Samarbete kring utbildnings-, behörighets- och säkerhetsfrågor är en angelägen fråga. Det behövs också en samordning för att trygga bevarandet av varvskompetens och varvsresurser, så att kunnandet om äldre teknik respekteras.

Samverkan och helhetssyn där de mindre föreningarnas stora betydelse synliggörs välkomnas. Man föreslår ett samlande regionalt organ där resurser från olika huvudmän kan samordnas. Man vill se ett levande museum som består av flera sammanhängande delar inom regionen. Bland ångfartygen pekar man förutom Herbert på Ångaren Bohuslän och Färjan 4 som alla lever genom att upprätthålla trafik, samtidigt som man representerar ett kultur-, teknik- och industriarv. För fartyg som inte kan hållas i trafik blir Maritiman en viktig funktion. Gothenius varv ser man en central resurs för att hålla igång den historiska flottan.

Med någon form av stöd skulle ångbåtsföreningen bidra med bättre information om sin verksamhet och utveckla kontakter med hembygdsföreningar, skolor, kommunen m.fl. Regionens experter skulle kunna vara en förmedlande länk i ett sådant arbete. Man efterlyser också en byggnad för samlingar där allt knyts ihop på ett för allmänheten synligt och attraktivt sätt. Någon form av gemensamt forum bör skapas där allt kan ges en pedagogiskt genomarbetad presentation. Sjöfartsmuseet och Maritiman skulle kunna ta en sådan roll och förbindelsen mellan dem kunde skötas av ett levande museifartyg.

En av regionens viktigaste frågor synes sammanfattningsvis vara att samordna olika intressenter och huvudmän så att tillgängliga resurser tillvaratas på bästa sätt.

Billströmska folkhögskolan hänvisar till Västra Götalands Bildningsförbunds remissvar och pekar endast summariskt på skolans stora möjligheter att delta i ett praktiskt arbete som med kulturens yttringar kan ta sig an framtidens samhällsliga utmaningar. Man hänvisar till Sveriges kommuner, som vid det senaste sekelskiftet pekade ut medborgarnas medskapande, samverkan mellan regionala aktörer, öppenhet och påverkan utifrån och förutsättningar för entreprenörer och företag som de framtida största utmaningarna. Man menar att folkhögskolan än mer kan bli en mötesplats och en arena för framtidens kulturupplevelser och lusten till eget skapande.

Folkuniversitetet/Stiftelsen kursverksamheten vid Göteborgs universitet ställer sig positivt till förslagen i handlingsprogrammen och ställer sig bakom yttrandet i Västra Götalands Bildningsförbund.

Älvsborgs läns hemslöjdsförbund avger inget yttrande.

Västra Götalands Bildningsförbund är en paraplyorganisation för 19 folkhögskolor och nio studieförbund. Under 2006 genomförde man 55 000 studiecirklar och 38 000 kulturarrangemang. Folkhögskolorna hade 30 000 deltagare till sina kurser. Man är av den bestämda uppfattningen att den kultursyn och den vision som präglar förslagen är mycket bra. I sitt yttrande har man hela tiden den sociala dimensionen för ögonen.

När det gäller det maritima och industriella kulturarvet ställer man sig positiva till de förslag som förs fram. Man ser möjligheter för folkhögskolor och studieförbund att fördjupa sig runt kulturarvsfrågorna. Man har en önskan att ta en tydligare roll i dessa sammanhang och bli en regional drivkraft för den folkliga kulturen. Bildningsförbundet hänvisar till regeringen som i folkbildningspropositionen ser att amatörkulturen spelar en central roll både ur ett delaktighets- och ur ett demokratiperspektiv. Samspelet med den professionella kulturen är här av stor betydelse. Inom folkbildningen vill man ha en roll i det delregionala utvecklingsarbetet.

Den kultursyn som präglar de tre programmen ”passar som handen i handsken på det synsätt som präglar folkbildningsorganisationerna”. Nätverk där utbildning, kultur, näringsliv och det civila samhället länkas samman i syfte att öka tillgängligheten till och inflytande över gemensamma resurser, med den sociala dimensionen för ögonen, ställer man helhjärtat upp på. Man vill ingå som en viktig del i de infrastrukturer som byggs upp och man är mycket öppen för att delta i nya partnerskap och nätverk. De ca 400 mkr som folkbildningen varje år mottar som statligt stöd för sin verksamhet kan givetvis betraktas som en slags egeninsats i en framtida progressiv samordnad kulturverksamhet. Man ser möjligheter för Västra Götalandsregionen att bli en föregångare i landet vad gäller att skapa en helhetssyn inom kulturområdet.

Fyrbodals kommunalförbund anser att det är en bra ansats från regionen att genom tillväxtprogrammen öka satsningen på kulturen som hållbar utveckling och att därigenom stärka den sociala dimensionen i tillväxtarbetet. Man är mycket positiv till det öppna arbetssätt som uttrycks i programmen.

Samverkan mellan regionen och övriga delregioner är bra men det är viktigt att utrymme ges till samverkan inom den egna lokala kulturen och i det lokala kulturlivet i kommunerna.

Inom Fyrbodals har kulturberedningen direktionens uppdrag att arbeta med kultur som utvecklingskraft och tillväxtfaktor. Områden som prioriteras är ett ökat kulturföretagande, attraktiva kommuner och barn och ungas delaktighet i kulturlivet. Man hänvisar till regionens och Fyrbodals gemensamma arbete i Faktor X som ett samarbete för att utveckla och stödja kulturkluster/noder som delar av ett system för en ökad sysselsättning för kulturaktörer. Man förutsätter att samarbetet med regionen genom tillväxtprogrammen kommer att göra det möjligt att arbeta vidare med dessa inriktningar.

När det gäller det maritima och industriella kulturarvet ser man detta som ett komplext kulturavsområde som bör synliggöras men som man inom Fyrbodals kulturberedning inte har framhållit som ett samverkansområde. Man pekar på att ett sådant arbete bör samordnas med andra planer inom området, t ex Bohusläns kustzonplanering och eventuellt den utvecklingsstrategi som kommer att tas fram för Väneren i ett internationellt samarbete.

Bilaga 4. Remissmöten

Remissmöten Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet

20070423 Maritiman/Föreningen Skuthamnen

70070504 Uppföljningsmöte på Skonaren Ingo

(Se även 070528)

Föreningen skuthamnen bildas. Bakgrunden är att det saknas bra hemmahamn för det 20-talet fartyg som figurerar på västkusten eller i Göteborgsområdet. Exempel skonaren Ingo som nu ligger utanför radio/TV huset på Norra älvstranden utan landbaserade faciliteter. Athene ligger i Skärhamn.

Man har 8 fartyg färdiga som intressenter och ytterligare tre som har anmält intresse.

Föreningen Skuthamnen verkar för bildandet och driften av en levande hamn där skutor och traditionsfartyg tas till vara och används. Flera av de aktiva har bakgrund i ostindiefararen Götheborg i flera olika befattningar. Skuthamnen ska även rymma aktiva renoveringsarbeten, längre underhållsarbeten, repslageri, segelmakeri som hör till det levande maritima kulturarvet. Hela Västra Götalandsregionen ses som upptagningsområde. Anläggningen ses som en året runt-verksamhet. Den måste även ligga så att den kan bli ett intressant turist- eller besöksmål. En viktig del av verksamheten är inriktningen på ungdomar och utbildning. Möjligheter till restaurang, caféer, marina butiker, anknytning till andra traditionsnätverk, besöksinriktade funktioner.

Anläggningens funktion ses som att via frivilligsektorn fylla ut i mellanrummen mellan Sjöfartsmuseet, Maritiman och andra liknande verksamheter. Man ser även tydliga kopplingar till någon form av varvsmuseum.

Nio fartyg anges som primärt intresserade (Atlantica, Gratia, Gratitude, Gunilla, Ingo, Isolda, Färjan 4, Mandalay, Westvind). I andra hand nämns preliminärt intresse från sju fartyg som idag ligger på annat håll i älven; Bohuslän, Götheborg, Tärnan, Strand, Björnsund, Duen m fl.

Tänkta samarbetsparter är Sjöfartsmuseet (även geografisk närhet), Maritiman, Fryken och Herkules. Klubb Maritim, Warfvet Kusten, Sjösportskolan, Hasses Sjöbod, Nautic Center anges som möjlig målgrupp. Hamnen kunde även nyttjas som gästhamn för besökande traditionsfartyg.

Exempel 1: Fiskhamnen i Göteborg. Här ser man möjligheter att rymma de landbaserade resurser som krävs för att underhålla fartygen. – trä- och maskinverkstäder, rigg- och segelverkstäder, möteslokaler, utbildningslokaler.

Exempel 2: Frihamnen. Föreningen menar att den fullservice som man eftersträvar även skulle kunna tillgodoses i Frihamnen – tillgängliga kajer, el, vatten, avlopp, sophantering, lokaler för arbete med mekanik, trä, segel, rigg, måleri, lokaler för samvaro och möten, utbildning, expeditioner, föreningskontor, lokaler för personlig hygien, mat, tvätt, service

samt externa serviceföretag. Varvshistoria och teknikhistoria finns på plats i närområdet – ”kulturhamnsområdet”.

- Initiativ togs till ett möte med Stadsbyggnadskontoret i Göteborg.
- Problemet med behörigheter för traditionsfartyg måste lösas i en större diskussion med sjöfartsverket. Ev utveckling till en specialkurs på Chalmers.
- Motsvarande gäller radiokraven.
- Hur få med Redarföreningen, Stena, Christer Ericsson, Sveriges Flotta, Fortifikationsverket (Bovik, Björkö), Gothenius?

070424 Regionträff med de Västsvenska fornminnes- och hembygdsförbunden, Vänersborg.

Förbunden i VG omfattar 95 000 människor, 350 000 etnografiska föremål och 100 000-tals besökare – det senare dock baserat på uppskattningar. Inga konkreta förslag till territoriella samarbeten.

070512 Varvsforum i Uddevalla

Nätverk: Isolda, Repslagarmuseet, Segelfartygsföreningen, Sjötorps varv, Sjötorps bygdegårdsförening, Föreningen Göta kanals vänner, Sveriges Sjömanshusmuseum och Klubb Maritim i Uddevalla.

- Arkivfrågan är stor och komplex. Helhetsgrepp behövs tillsammans med andra parter, ex. SMM:s arkivpersonal (landsarkivet?).
- Se över lokala museer om det finns varvsrelaterat material i samlingarna.
- Göra ett ”stadsplaneseminarium” utifrån förändringar av varvs- och hamnområden.
- Forskningsprojekt om varvsepoken, varvens betydelse i industrisamhället
- Analys av förutsättningarna för en polycentrisk uppbyggnad av ”varvsmuseum”.
- Fokus på produkten (fartygen) eller på produktionen (varven)?
- Se på den geografiska samhörigheten varv – industrin.
- Se på ämnesmässiga kopplingar mellan olika intressegrupperingar inom det maritima området.
- Kombinera funktionerna varv- och fartygsvärnscentra.
- Se museiverksamheten som ett upplevelsecentrum där man tar del av ett levande hantverk och autentiska miljöer.
- Koppla till nationella aktörer
- Koppla till internationella aktörer – Amsterdam, *T Kromhout*, *Gratangen* i norra Norge, *Hardanger Fartygsværnscenter*, *Bredalsholmen*.
- Ett svenskt fartygsvärnscenter kan bestå av att på något sätt certifiera de varv som arbetar med historiska fartyg. Nämnda platser i Västsverige är Hälleviksstrand (kommersiellt, träskepp), Gothenius (kommersiellt, nitning, stålskrov) Forsvik (museum, träarbete och ånga). I övriga Sverige nämns träskeppsvarvet i Gamleby, Beckholmen i Stockholm med Stockholms Sjögård, Gävle varv med briggen Gerda. Man kan också tänka sig att bygga upp något runt Öresundsvarvet i Landskrona, Kockums i Malmö, varvet i Oskarshamn eller Kasenområdet i Uddevalla.

- Huvudinriktningen från SMM är att bygga runt Gothenius i Göteborg, Kockums i Malmö eller/och Beckholmen i Stockholm. Man ser Göteborg som den självklara platsen för en nationell satsning på varvens historia, gärna i samverkan med ett igång varande kommersiellt varv, t ex Gothenius.
- Affärsidén bygger på att kombinera ett fungerande varv i autentisk miljö med en varvshistorisk förening och en tillgänglig besöksanläggning.
- Förverkligande: 1. Studera ingående varvmuseerna i Asterdam och Bredalsholmen i Norge. 2. Knyt an till lokalt verksamma ex Gothenius, varvshistoriska föreningen, 3. Koppla på två konsulenter som kan arbeta aktivt med frågan.
- Sjötorps varv, Isolda och föreningen Slupen Oscar den II. Starkt geografiskt samband men inget dokumenterat aktivitetsförslag.

070512 Möte med Hans Kindgren

Bassholmen har inventerat kustföreningarna. Svårt att motivera dom till ett samarbete.

Tema ”kustens överskottsbyggnader” utvecklas tillsammans med Sjöfartsmuseet.

Visionsarbete om Uddevallavarvet pågår genom Carl Casimir.

Tollare o Sejl har ambitioner utan att precisera sig närmare.

Bohusläns kustlag.

En arbetsgrupp är i vardande.

070528 Möte med Göteborgs Stadsbyggnadskontor ang. Skuthamnen

(Se även 070423, 070504)

Föreningen företrädd av representanter för skonaren Ingo, SXX seglarskola och Ostindiska Compagniet föredrog tanken om en skuthamn för stadsbyggnadsdirektören. Som SBK ser det är de huvudsakliga konsekvenserna av en skuthamn landbaserade. Vilka funktioner och ytor krävs? Man menar också att norra älvstranden är fullt utnyttjat med undantag för Frihamnen. På södra sidan pågår en översyn av planförutsättningarna för Fiskhamnen.

Skuthamnsföreningen beräknar behoven i skede 1 till 6 – 7 skutor som behöver ca 200 m kaj (exklusive ev behov om Götheborg är med). Dessutom behövs kurslokaler, verkstäder mm enl tidigare. Hamnen behöver inte ha plats för alla båtar men den ska vara öppen för alla. Man ser kopplingarna till diskussionen om Sjögård (Jfr Stockholm) och menar att det är bra om staten är med som intressent.

En fråga som fördes fram från kommunen är vem som driver frågan om ett fartygsvärnscenter från statens sida.

På stadsbyggnadskontoret pågår en översyn av frågan om Fiskhamnen (Fiskhamnsrapporten, Dnr 0487, maj 2007).

Frågan måste förankras bland politiker via tjänstemännen. Namnet Leif Nilsson på Gbg & Co nämns.

070614 Möte med SMM, RAÄ, IF Metall och VGR, Lars Nordström, Johnny Nilsson Kristian Berg.

Syftet: att stämma av fackliga och statliga intressen i planen för det Maritima och industriella kulturarvet. SMM, RAÄ och IFM ser positivt på indelningen i kommersiellt, privat och frivilligt. System - problemet kan man lösa genom en formalisering via ”paraplyer”. ”Beställaren” blir en viktig aktör.

Programmet behöver konkreta och tydliga bilder och vara nära kopplat till tillväxtprogrammen.

SMM vill lösa två frågor i en: Ett varvshistoriskt centrum som också arbetar med fartygsbevarande. Ett fartygsvärnscentrum. Här ser man utöver Göteborg (Gothenius, skrov), Kållandsö, Forsvik (motorer), Hälleviksstrand (tråbåtar) och Lysekil med Skandiaverken (tändkylor).

Man ser det som helt nödvändigt att bygga verksamheter som står på flera robusta ben – levande verksamheter, inte museer.

RAÄ gör nationella satsningar – det finns ett erbjudande att lägga ett fartygsvärnscenter i Göteborg. Man ser Göteborg som det naturliga läget för en sådan satsning. ”Det hör hemma här”.

Man föreslår en tre årig försöksverksamhet Nästa steg är att göra en konkret plan som går ut på att nätverket ”bygger resursen”.

Observera också de mjuka värdena. Passa på och intervju gubbarna innan de är borta. Ge dem en mötesplats så att de blir synliga. Ett ”centrum” med bilder, berättelser, promenader.

Bilda en projektgrupp med uppdrag att binda samman alla relaterade intressen och företeelser i Västra Götaland. Antag att man uttrycker det som ett ”varvscentrum” som också kan relatera till föreningarna och komplettera med utställningar. Bygg upp kontaktytan mot Göteborg.

Som förebild kan man se på engagemanget för Innovatum i Trollhättan där bla IF Metall var mycket aktivt och konverterade synen på frivilligorganisation / museum. Även RAÄ:s engagemang i Fall- och slussområdet mönsterbildande för den ideella och folkliga förankringen.

071027 ArbetSam konferens i Derome

Ca 30 deltagare från olika frivilligorganisationer. Inriktning på:

- a) bevara hantverket – kunskap - utbildning.
- b) Ostindiefararen – turistnäringen. Destinationsutveckling, flera kopplade besöksmål. Jfr ”Göteborgspasset”.

Grimeton föreslår att man gör en ”gubbrunda” med teknikinriktning som blir ett komplement till ”käringrallyt” i Sjuhärad.

Utveckla berättelsen om företeelserna. ”Vem har gjort det, i vilket sammanhang”?

Diskussion med ägaren till ESAB I som ligger i Lygnern. Ett intresse att knyta an till den gamla transportleden mellan Sätilla och Fjärås.

Kopplingar till förläggarhusen i Sjuhärad? Stark förebild som blev starten på handelstraditon. Man låg i ett transportstråk mellan ”Danmark” och Stockholm. Oftast kvinnliga entreprenörer (genusperspektivet) eftersom männen var ute på försäljningsresor. Blev en del av uppbyggnaden av Göteborgs handelshus.

Börja samarbeta och dra nytta av varandra genom att visa nätverket av företeelser och besöksmål. Ta betalt. Skapa ”den virtuella turistbyrån”.

Skapa tillgänglighet för funktionshindrade – ett helt projekt i sig.

071107 Regionalt industrihistoriskt nätverksmöte i Alingsås

Bjelkendahl: Bygger upp en västsvensk databas. Hur ska man ta med sig film och rörliga bilder? Koppla till en dokumentation om berättelserna. Svensk filmdatabas.se i Grängesberg. Hur bygger man en databas i Västsverige som kopplar film mot det industriella och maritima?

Maritim och industrihistorisk utvecklingsplan: Exempel bl.a Ryttares torvströfabrik, Fengersfors bruk, de små sågarna i Sjuhärad.

Mölnadal – oklart läge men stora behov runt Papyrus.

Maritiman: Monitorn Sölve satsning under 2008 – ett helt paket av historiekunskaper som kunde riktas mot skolan – ungdomar (barn och ungas lärande).

Lysekil – planer på ett konservindustri - museum i samverkan med Vikarvet och föreningen Laurin.

Folkarvet – fokusera på verkstadstemat.

Agrar småindustri – synliggör platser där detta har varit en viktig del av försörjningen.

Sjöfartsmuseet: Var kommer vi in? Museet är en mötesplats för det maritima. Majorna som närmiljö. Sjömanskyrkan – ett viktigt och förbisett tema som fångar upp sjömännen. Det pedagogiska uppdraget – ett nav för det lokala samhället. Färjan 4; vilken roll kan den ha?

Fall- och slussområdet i Trollhättan; företag – myndighet – kommun.

071109 Maritim historisk återträff på Maritiman

Webbplatsen Sjöfarten i Väst som drivs av Maritiman; vilken roll kan den få i det stora sammanhanget?

SMM/RAÄ: Industrivarvens roll i det svenska industrisamhället.

Intressanta varv; Forsvik-Hälleviksstrand -Skandiaverken- Beckholmen - Gävle - Gamleby.

Industrihistorien – Västra Götalands ekonomiska historia; Presentera den på ett tydligare sätt. Kan utvecklas till ett eget delprojekt. Många intresserade.

Behörigheterna: Gör en regiondriven insats mot Sjöfartsverket. Rederier – skolfartyg – bemanningsfrågan – traditionsfartygen.

071205 Remissdiskussion på Innovatum

Ca 60 deltagare. Föreningar, institutioner, företag.

Utgångspunkt: Exemplet samarbetet om fall- och slussområdet mellan Sjöfartsverket, RAÄ, Innovatum, Trollhättans kommun Vattenfall. Ett väl dokumenterat sammanhang som kan utnyttjas som exempel på en samverkansstruktur. Parterna vittnade om nya insikter som uppstår till följd av samarbetet.

Resultat av gruppdiskussioner sedda mot behovet av konkreta projektförslag:

- Samverkan mellan Lödöse museum och Varvs- och sjöfartshistoriska föreningen i Göta älvdalen. Pågår.
- Utveckla ett lärlingssystem för kunskapsbevarande och överföring av kunskap till nya generationer.
- Samla in berättelser och personliga minnen. Det immateriella kulturarvet.
- Tydliggör hur man får tillgång till pengar i det nya systemet.
- Skapa breda samarbeten så att även föreningarna kan ta del av EU-pengar. Svårt annars.
- Skapa bättre samband mellan myndigheter/offentliga aktörer och föreningar/enskilda utövare.
- Dela på funktioner, lokaler mm mellan flera olika föreningar. Radiomuseet ett exempel.
- Skapa en webbplats där föreningar kan hitta partners för olika sammanhang och samarbeten.
- Bergslagens järnväg och Bohusbanan ett bra exempel på samarbete som kan utvecklas vidare. Hembygdsföreningarnas roll för att skapa besökspunkter/händelser längs banan viktiga.
- Se transportmedel (järnväg, båt, vägtrafik) som förmedlande och sammanbindande funktioner när man bygger system av geografiskt lokaliserade attraktioner.
- Samordna bokningar, öppettider mm mot besökare. En portal?
- Målgruppsanpassade besökserbjudanden – barn, unga, kvinnor etc.

- Lansera branschen som en friskvårdssatsning.
- Skapa en fond i regionen.
- Skapa rutiner för krav – redovisning så att det blir tydligt vad man ska utträta för pengarna och hur det ska följas upp.
- Föreslå en struktur för hur man leder nätverk.
- Skapa ett forum där olika aktörer gemensamt kan bygga upp idéer för verksamhet i samverkan.
- Tydliggör hur en förening kan få tillgång till resurser.
- Sluta avtal med skolorna om att utnyttja kulturarvet som en tillämpad del av undervisningen.
- Marknadsför föreningslivet/det maritima och industriella kulturarvet som en pedagogisk resurs för skolorna. Skapa pedagogiska format som skolorna enkelt kan utnyttja. Skapa ”rundturer” som också är pedagogiskt intressanta.
- Se vidare på Västarvets projekt agrar småindustri, ev Österängens ångsåg
- Utnyttja den regionala och kommunala expertkompetensen till att stötta föreningarna i deras verksamhet. Skapa en form för detta.
- Skapa upplevelsesituationer ”få göra” – inte bara ”få se”.

I samtal i anslutning till mötet framkom tanken att knyta samman aktörer på Kinnekulle/Skara i ett samarbete. Der rör sig då om Råbäcks mekaniska stenhuggeri som kan samarbeta med Skara - Lundsbrunns järnvägar och i kombination med historiska bussturer har möjlighet att skapa en slinga med flera attraktionspunkter. Skulle kunna utvecklas till att tas in som en anhalt i vattenvägen från Trollhättan.

Som ett exempel på småskaliga sammanhang uppstod tanken på att Mjörns ångbåtsförening skulle kunna se på möjligheterna att knyta an till Antens kommunikationsmuseum och att man gemensamt försöker hitta kompletterande upplevelser genom att till exempel utveckla en konstrunda som vänder sig till de mindre teknikintresserade.

20080306 Industrihistoria i Väst

I anslutning till Bengt Berglunds Chalmersbaserade industrihistoriska forskning diskuterades ett gemensamt intresse för att lyfta fram regionens ekonomisk-historiska rötter och spår. Ett sådant intresse har även kommit fram från andra håll.

Övrigt

Se svenskt näringslivs berättelser om svenska entreprenörer *De lyfte landet*. Man vittnar om ett intresse för personen – entreprenören som oftast inte finns med i de industrihistoriska sammanhangen. Kan vara en intresseväckande utgångspunkt för en alternativ regional ekonomisk-historisk betraktelse.

Bilaga 5. Planeringsprocessen

Planeringsprocessen Utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet

Regionfullmäktige gav i samband med budget 2006 Kulturnämnden i särskilt uppdrag att involvera det industrihistoriska och maritima kulturarvet i natur och kulturarvsområdet och att utveckla en långsiktig plan för hur detta ska genomföras.

I förarbetet *Maritimt i Väst* 2005 utvecklades tankgångarna i ett första steg. I början av 2007 genomfördes en översyn inom fältet som rapporterades i utredningen *Maritimt och industrihistoriskt kulturarv i Västra Götaland*. Senare under våren 2007 inleddes arbetet med en utvecklingsplan för det maritima och industriella kulturarvet i en arbetsgrupp inom Kultursekretariatet, förstärkt med externa resurser.

Kulturnämndens presidium var ledningsgrupp för arbetet. Tomas Olsson var handläggande tjänsteman inom Västra Götalandsregionens kultursekretariat. Bo Öhrström, Industriförnyelse AB, svarade för planeringsprocess och dokumentation. Henrik Olsson och Margareta Halling, Innovatum Science Center ingick i en arbetsgrupp för planeringsarbetet.

Under våren 2007 beslutades att utvecklingsplanen skulle kopplas samman med Kultursekretariatets arbete med programmen för Livslångt lärande och Barn och ungdomars kultur. Detta innebar att planeringsarbetet genomfördes i flera steg, med ett programskede under sommaren 2007, en bred remiss under hösten 2007 och sammanställning av en utvecklingsplan de första månaderna 2008.

Under våren och sommaren 2007 förankrades synsätt och intentioner i breda grupper inom den maritima och industrihistoriska kulturarvssektorn. Tanken på att i högre grad göra riktade insatser mot fokuserade mål genom partnerskap i föreningsliv, företag och frivilligsektorn togs emot väl.

Principer och riktlinjer för hur ett sådant arbete skulle kunna genomföras linjerades upp i programmet. Under remisstiden september till december 2007 diskuterades arbetsformer och innehåll i flera brett upplagda seminarier, med mer än 200 deltagare från förenings- och frivilligsektorn, företag, högskolor och samhällets kulturarvsaktörer.

Tankar och idéer om konkreta genomföranden som kom upp under seminarierna och i grupparbeten dokumenterades. En sammanfattning av seminarierna finns som bilaga till planen.

I januari 2008 hade mer än 40 skrivna svar på programremissen kommit in. Svaren var positiva och hållna i en konstruktiv anda. Flera tankar om genomförande nämndes. Många samhällsaktörer utanför Västra Götalandsregionen följer arbetet med stort intresse. Remissvaren sammanfattas i en bilaga till planen.

De idéer- och förslag som kan utläsas ur det samlade seminarie- och remissmaterialet sammanfattas i en bilaga till planen.

Den slutliga sammanställningen av Utvecklingsplanen för det maritima och industriehistoriska kulturarvsområdet har genomförts under februari tom. april 2008. Planen innehåller i sammanfattning material som har behandlats i processen, förslagen i en sammanfattad och aggregerad form, samt förslag till en struktur för genomförande.

Planen föreslås vara ett rullande och dynamiskt dokument med en genomförandeperiod på tre år, i ett första skede 2008 – 2010.